

Helenga Urana Toto Ngana Nenge MAK

*Ioanes Nenge Henunun Na Helenga
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28)*

¹ Helenga urana toto ngana nge Iesus Kristus nenge NeHalang tuna. ² ✧ Helenga urana toto ngana nem talun ke pomanga hetatalonga Isaias has sue nga halang nike lo.

“O longo, lape e kulosia lek hekulkulonga ke i muka nge iong.

kela hepengia lem kue.

³ ✧ Hekulkulonga nem lape haliu nga kileng nenge ich sana lomona ke pomai,

‘A hepeng mule imo ke a urana iange Non Soke lape at.

Pe a hepengia kue nenge i atia.’ ”

⁴ ✧ Ol pe Ioanes lohot nga ich sana lomona nem, henune hulua pe haliu ia na helenga pe hele ke teke, “A hul rumemo ia poinga poreke ngana pe a at ke e henune imo, laka NeHalang sauemo poinga poreke ngana mur ke te lasus toto.” ⁵ Iok laol, iri halang toto nga tuele kina nenge Iuta pe nga kileng nenge Ierusalem te lohot ke te longe Ioanes na helenga. Pe te hele hote ria poinga poreke ngana mur pe Ioanes henune iri nga ech Iortan.

⁶ ✧ Ana non heronia hengeron nenge te taua nga kamel pulpunna pe kale hite ana tal nga luana pe

---

✧ **1:2:** Mal 3:1 ✧ **1:3:** Isa 40:3 ✧ **1:4:** Ume 13:24; 19:4 ✧ **1:6:** 2Ki 1:8; Mat 11:8

ana ngaunga sis pe nina laka misou eina. ⁷ ✧Ke Ioanes haliu hot lange hehei pe hana ke teke, “Non e koi nanasia iau ke atat pe i palaungana toto nge iau. Iau e urana ero pe e purpur ero nga e tuatuch sio nge epoi hote nena ae ulina nga apena. ⁸ E henune imo nga ech mana pe i lape henune imo nga Opepengpeng.”

⁹ Mala pol mana pe Iesus at nge Nasaret nga tuele kina e nge Kalelea pe Ioanes henune i nga ech nge Iortan. ¹⁰ Henune Iesus ke het pe Iesus lohote nga ech pe nau sapele tapaira nge alchach pe Opepengpeng sio at nge i ke pomanga ngie chaulum nge lehe sio. ¹¹ ✧Pe helenga e sio at nga tapa ke teke, “Tuk toto laka iong nenge mutek tau tote. Pe e iech toto nge iong.”

¹² Iok, Opepengpeng kulosia i kela nga kileng nenge ich sana lomona mana. ¹³ ✧Tu nga ana kileng ke teio elle pe hakekena (etue iri ana non kina nai) pe la Non Poreke ngana totoi ke helosio ia i. Pe ure mur nenge iri hinolo tetu pule. Mala pol pe NeHalang nena angkelo mur teat ke te halaua i.

Jesus Iua Na Hana Mur
(*Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11*)

¹⁴ ✧Te laua Ioanes ke mala pol lo pe Iesus lange Kalelea ke hele hote NeHalang nena helenga. ¹⁵ ✧Ke Ioanes hele, “Etue toto ngana at lo. Pe etue rochroi mana nge NeHalang lape at ke lohote nge imo! A hulua lemo poinga mur pe letemo manmanna nga nena helenga urana toto ngana!”

✧ **1:7:** Ume 13:25 ✧ **1:11:** Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

✧ **1:13:** Psa 91:11-13 ✧ **1:14:** Mak 6:17 ✧ **1:15:** Mat 3:2

¹⁶ Iesus ii nga ech hetaliliu ngana nge Kalelea ilina, pe naue hana nai nge te olole ruo nga hoat. Iri nai aria ume nike, elle ene Simon pe elle ene Antrias pe iri nai titiria hel. ¹⁷ Iesus hele lange iri, “Ai luluch nge iau ke e hetore imo ke a mene hehei pe hana ke pomanga ruo nenge aole nga hoat.” ¹⁸ Te longe Iesus na helenga pe ueiuei mana te hile sue reria ume nga hoat pe te nanasia i.

¹⁹ Iesus i la pol pe esia Sepeti tutuna mur Iakop pe Ioanes. Iri nai te tutua hoat chach ngana nga himot tuna letena. ²⁰ Iesus esia iri nai pe iua iri. Iua iri pe te ua hatalia temeria pe reria hana mur pe te nanasia Iesus.

*Iesus Keresia Uneinei Ke Uahot Nge None
(Luk 4:31-37)*

²¹ Iesus pe na hana mur te lohohot nga kileng nenge Kapernam. Pe tela nga hetorongana ana pela nga etue nenge te hatalaulau ia. Pe Iesus hetoro sapele hehei pe hana nga NeHalang nena helenga. ²² ✧ Hehei pe hana te longe pe te ruraia Iesus na helenga nge mallaha toto nge iri. I mallaha toto nge hana papalau ngana nemur nenge te hetototora nga NeHalang nena hotonga.

²³ Ol pe none nge uneinei tu nge i, tu nga hetorongana ana pele nem pe alngana haka lange Iesus ke teke, ²⁴ ✧ “Iesus nge Nasaret, Imem uneinei mur mo eteia iong lo la! Iong NeHalang nena hekulkulonga nge pengpeng. O teke oat ke o potaria imem? O teke oat ke o heporeke imem?”

²⁵ Iesus keresia uneinei, “O reng, pe o lohohot nge non nem.”

²⁶ ✧ Uneinei rure non nem ke palaungana, pe alngana haka ke soke pe uahot nge ana non. ²⁷ Hehei pe hana te rura toto pe te ontei hel mule nge iri, “Ee! Utar nei mai? Hetoronga heueu ngana kai? Non nge nena helenga milang ke hele lange uneinei mur ke te ua pe te longo taua i.”

²⁸ ✧ Ol pe Iesus pingana song ke ueiuei mana nga kileng lochloch ngana nga ich nge Kalelea.

Iesus Hemas Ia Hana Halang
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Te lohaka nga hetoronga ana pele nem pe tei pengpeng langa Simon pe tina Antrias ria pele pe Ieims pe Ioanes te koko luluch nge iri. ³⁰ Simon uene nenge hei singina haleles ke ma nga hete pe Iesus lohote pe te heleia lange i. ³¹ Iesus lange ana hei, rahite penna pe halaua i ke are aka. Singina milang ngana makuk sio pe hengaua iri.

³² Miliko sio, pe hana te takisia iri nenge singiria haleles pe hel nenge uneinei mene iri ke tela nge Iesus. ³³ Iri halang nga kileng nenge Kapernam te heuirau nga pele matana. ³⁴ ✧ Iesus hemas ia iri halang nenge aria haleles altototo pe poia iri nenge uneinei mene iri ke te urana mule. Iesus poi ele uneinei mur ke te hele ero ol iange te eteia nge i NeHalang.

Iesus Hetero Nge Kalelea
(Luk 4:42-44)

³⁵ ✧ Nga uach uruna toto Iesus lohaka ke ua hatalia pele nem. Pe langa kileng e nge ngana ero, ke hele luluch nge Temene. ³⁶ Ol pe Simon iri ul

---

✧ **1:26:** Mak 9:26   ✧ **1:28:** Mat 4:24   ✧ **1:34:** Mak 3:10-12

✧ **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46

pekngana mur tela ke te tango rere i. ³⁷ Te hot taua i pe te hele lange i ke te teke, “Hana lochloch ngaria kou te tango rerere iong.”

³⁸ Pe Iesus hele, “Ita lape tai hot langa kileng hel pule nge rochroi. Iau e teke e hele toto lange iri pule iange Temek kulosia iau ke e heleia nena helenga lange hana lochloch.”

³⁹ ✧Ke ngana iam nenge, Iesus i langa kileng lochloch nge Kalelea, ke helele nga hetoronga ana pele mur leteria pe helope hotote uneinei mur.

*Iesus Hemas Ia None nge Singina Poreke
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Non e nge singina poreke at nge Iesus, tualou palana pe hele lange Iesus ke halaua i pe hele ke teke, “Teke lememe, o poia singik ke urana mule.”

⁴¹ Iesus letena ia i ke ra haka nge i pe hele, “Nga lemek ngak o urana mule!” ⁴² Ueiuei mana pe haleles poreke ngana het sapele nge i pe singina urana mule. ⁴³ Iesus kulosia i pe toto hita lange i, ⁴⁴ ✧ “O longo ke nek! Ola pe o hele hote lange mele e ero. Ola pengpeng nge tunginga ana non pe o hele lange i ke nau urume singim. Singim urana nga NeHalang matana lo pe o tunge lem tunginga ke manga Moses hele ngana, ke mallaha lange hana lochloch ke te eteia singim nge urana mule lo.”

⁴⁵ Ol pe non nem talkome helenga ero. Hele hote lange hana lochloch ngana. Ana non hele hot rara sakililia ke poia Iesus ke tu luluch nge hulua pe langa kileng palaungana ero ol. Ol pe tu mana nga

---

✧ **1:39:** Mat 4:23; 9:35   ✧ **1:44:** Lev 14:1-32

kileng nge ngana ero pe hana nga kileng lochloch ngana te mana taua i.

2

¹ Etue hel nga hoena Iesus la mule nge Kaper-nam ke tu nga pele e pe pingana song. ² Hulua teat lochloch pe muria ero nge teu pe nga pele matana pule. Iesus hetottore helenga lange iri, ³ pe hana henel nge te purpur ke te teke te takisia none nge apena mete at nge i. ⁴ Pe te raker nge te takisia non neu lange Iesus iange hulua halang sakilil. Ol pe te haka langa pele ona nga Iesus alangana haka pengpeng pe te alchachia pele pulpunna pe te hesue ana non luluch nga na hete lange i. ⁵ Iesus eteia leteria manmanna ngana pe hele lange non nenge apena mete ke teke, “Atong neingak, e saua lem poinga poreke ngana mur ke te lasus toto ol.”

⁶ Hana papalau ngana mur nenge te hetottoro, teare pe leteria tuanin nge iri siporia. ⁷ “Pomere nenge i hele ke pomai? I hele poreke NeHalang iam. NeHalang i toro mana nge saua poinga poreke ngana mur ke te lasus toto.” ⁸ Ueiuei mana Iesus eteia leteria tuanin ngana pe hele lange iri, “Pomere nenge letemo tuanin ke pomai? ⁹ Semel nge ta hele lange non nenge apena mete ke mai, ‘E saua lem poinga poreke ngana ke te lasus toto.’ Pe semel ero nge ta hele, ‘O lohaka, olou heke lem tako pe oi.’ ¹⁰ Lape epoi hote ke mallaha lange imo ke a eteia Non Tuna na kerkerenga nga ich nge saua poinga poreke ngana mur ke te lasus toto.” Hele sapele lange non nenge apena mete, ¹¹ “E hele lange iong, o lohaka, olou heke lem tako pe ola nga lem pele.”

¹² Iri lochloch te nechnei kurkura pe ana non lohaka, pe lou heke na tako pe i hot. Pe hehei pe hana te esia pe te rura mana kela te heto heke NeHalang pe te hele, “Nge nike ta neue ure nge lohohot ke pomai ero i!”

Jesus Iua Liuai
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Iesus la mule nga ech hetaliliu ngana nge Kalelea. Hulua teat nge i pe talun ke tunge henge-toro. ¹⁴ Iesus i atat pe esia Alpeus tuna Liuai. Liuai i non nenge lololoch umtutuna. Ana non are teu nga nena ume ana pele sune pe Iesus hele lange i, “O nanasia iau.” pe Liuai lohaka ke nanasia i sapele.

¹⁵ Nga hoena Iesus la ke ngau nga Liuai na pele. Hana nenge te lololoch umtutuna iri ul hana porekreke ngana mur te nanasia Iesus. Pe iri halang nge teare luluch nge i pe nena hana mur ke te ngau. ¹⁶ ✧Hana Paresio hel nge te hetottoro tenaue Iesus nge ngau luluch nge hana porekreke ngana mur, pe hana nge te menmene umtutuna pe tela ke te onteia Iesus nena hana mur, “Pomere nenge Iesus ngau luluch nge hana nenge pomai?”

¹⁷ Iesus longe iri pe tuacholia reria helenga, “Hana nenge te urana lemeria ero masmasinga pe iri nenge singiria haleles mana. Eat ke e iua hana urana ngana mur ero. Eat ke e iua hana porekreke ngana mur.”

Onteinga Nga Heonga
(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

✧ **2:16:** Mat 11:19

¹⁸ Nga etue e Ioanes nena hana mur pe Paresio mur teheo nga ngaunga. Hana hel teat nge Iesus pe te onteia i, “Pomere nenge Ioanes nena hana mur pe Paresio mur teheo nga ngaunga pe lem hana mur ero?”

¹⁹ Iesus tuacholia lange iri ke teke, “Iri nenge tela nga ngesinga lape teheo nga ngaunga pule ma? Nenge teke ngesinga ana non tu luluch nge iri kura lape te poia poinga nem ero. ²⁰ Ngesinga ana non la ol, laka teheo ol.

²¹ “Mele pele sime malenga sachana nge heueu ngana ke tal ele nga nike ngana polona ero. Iange lape heueu ngana nem luluchou pe chach hot nga nike ngana pe poia chach ngana ke palaungana toto ol. ²² Mele pele ling teua uain heueu ngana nga kina nenge nike ngana ero. Iange lape kina sosolos pe chach pe lape iri nai te poreke. Urana ngana te ling teua uain heueu ngana nga kina nge heueu ngana pule.”

*Onteinga Nga Sapat Ana Etue
(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)*

²³ Nga Sapat ana etue Iesus pe nena hana mur teteu langa ume e. Tei la pe na hana mur te sohe uit nganangana ke te ngaua. ²⁴ ✧ Pomalam Paresio mur te hele lange Iesus, “O longo, lem hana mur tepoi ke mere nei mai? Pomere nge te nanasia lemehotonga mur nga Sapat ana etue ero?”

²⁵ ✧ Iesus tuacholia reria onteinga ke teke, “Ia!? O sisia poponing nga non soke Teuit poi ngana nge nike ero? I pe na hana mur te mete aria ²⁶ ✧ pe la ke i teu nga NeHalang nena pele pe mene tunginga

---

✧ **2:24:** Deu 23:25   ✧ **2:25:** 1Sa 21:1-6   ✧ **2:26:** Lev 24:5-9

ke te ngaua. Te poia nga etue nenge Apiatar i tunginga ana non nenge palaungana. Ngaunga nem tunginga ana hana mur aria mana pe non soke Teuit ngaua pe hengau nena hana mur ia.”

²⁷ ✧Ol pe Iesus hele lange iri, “NeHalang talue Sapat ana etue ke halaua hana mur nenge te nana-sia i. NeHalang ume hote hana mur ke Sapat ana etue ana ia ero. ²⁸ Pomalam, Iau Non Tuna pe iau palaungana toto nga Sapat ana etue.”

3

¹ Iok Iesus la mule nga heteronga ana pele, pe nga pele nem none nge penna mete tu pule. ² Pe Paresio mur te tango rere Iesus nena poinga huna ke te hele poreke i ia. Paresio mur te nechnei it tote Iesus nge hemasia non nem penna nga Sapat ana etue. ³ Iesus hele lange non nem, “O iat la koi nga mataria.” ⁴ ✧Iok pe Iesus onteia hana mur, “Hotonga tei nge urana nge ta nanasia nga Sapat ana etue? Ta halaua mele ke tu ke maulul ma singira sisia i pe ta hune i?” Pe iri lochloch te reng mana.

⁵ Ol pe Iesus letena inin taua iri. Nau rara nge iri pe letena sisipu iange iri singiria sisis pe te hemas erochro. Pe Iesus hele lange non nem, “O hepeng hote perim.” Iok, non nem hepeng hote penna pe urana sapele. ⁶ ✧La ol Paresio mur te lohot nga heteronga ana pele pe iri ul ne Herot nena hana mur te heuirau ke tetal reria helenga ke te teke te hune Iesus.

Hulua Te Nanasia Iesus

⁷ ✧ Iesus pe na hana mur tei hot nga ech hetaliliu ngana nenge Kalelea. Pe hulua halang nga kileng rochroi ngana mur Kalelea te nanasia i. ⁸ Pe halang nge Iutea, pe Ierusalem pule pe nga ele nga chaia haka ngana nge Iortan pe nge Tir pe Siton. Hana lochloch nga kileng nem mur te longe Iesus nge popoia ure mur pe teat nge I. ⁹ Iesus hele lange na hana mur ke te mene sulang ke ma ke kulkul ala, iange hulua halang te hemurung hite i. ¹⁰ ✧ I hemasia hana halang lo pe haleles mur halang te ech teua iri ke te teke tera nge Iesus. ¹¹ ✧ Iri hana nenge uneinei poia iri te esia Iesus pe te tualou sio nga matana pe te hele haka lange i, “Iong NeHalang Tuna!” ¹² ✧ Iesus keresia uneinei ke te hele hote i ero nge i NeHalang.

Iesus Hesilei Hote Nena Hana Mur Nge Iri Analoch Pe Nai
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Iok Iesus i haka langa chouchou ngana pe iua hana mur nenge lemene taua iri. Pe teat sapele nge i. ¹⁴ Pe Iesus hesilei hote nena hana iri analoch pe nai. Pe hetue eria ke Hekulkulonga mur. Iesus hele lange iri. “Iau e hesilei hote imo ke ai luluch nge iau. Pe lape e kulosia imo ke a haliu hote lek helenga. ¹⁵ Pe imo lape a mene lemo kerkerenga nenge a hele pe a helope hote uneinei mur.”

¹⁶⁻¹⁹ ✧ Hana iri analoch pe nai nenge Iesus hesilei hote iri koi:

Simon, (pe Iesus haua ke ene Petrus),

✧ **3:7:** LUK 9:54   ✧ **3:10:** Mat 14:36   ✧ **3:11:** Luk 4:41

✧ **3:12:** Mak 1:34   ✧ **3:16-19:** Luk 9:54; Ioa 1:42

Ieims pe tina Ioanes (nenge Sepeti tutuna mur pe Iesus hua eria ke Poanekes. Luna laka, “kileng kurung ngana” iange leteria inin ngana manga kileng kurung ngana)

Antreas

Pilip

Partolomius

Mateus

Tomas

Ieims (nenge Alpeus tuna)

Tateus

Simon (non nenge teke Israel mur iri siporia tenau ele iri)

Iutas Iskariot, (non nge tunge Iesus langa hana porekreke ngana peria).

Iesus Pe Pelsipul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Iesus iri ul nena hana mur tela mule nga pele pe hulua nge halang toto teat nge i. Ol pe i pe nena hana mur te ngau ero ol. ²¹ Iesus alona mur te longe pe tela ke te mene i iange hehei pe hana te teke ana haua. ²² ✧Hotonga ana hetoronga hel nge teat nge Ierusalem, te teke Pelsipul tu nge i. Te teke uneinei mur aria soke tunge nena kerkerenga lange i ke helope hote uneinei mur.

²³ Ke pomalam Iesus iua iri pe hele lange iri nga helenga opene hel ke teke, “Lape Satan lope hot mule Satan nge hehei pe hana ke pomere?

²⁴ Nenge teke none las hule tuele kina e ke kinkino pe tepal hel mule nge iri, lape tuele kina nem tu ke elle ero ol. ²⁵ Nenge teke mel hel tepal hel luluch mule nge aloria mur lape tetu ke elle ero ol. ²⁶ Pe

---

✧ 3:22: Mat 9:34; 10:25

nenge teke Satan nena kileng nenge nauele telas hulu hel ke kinkino lape tu ke mala ero, het sio sapele.

²⁷ “Mele pele teu pulut mana nga non kerkereng ngana e nena pele ero. Teke poi ke pomam, kale hite non nem mukam, laka teu ke kemeia non nem nena ure mur ol.

²⁸ “E hele ke manmanna lange imo, poinga poreke ngana mur lochloch nenge ta popoia pe ta heleleia, NeHalang lape letena ia pe sau ke lasus.

²⁹ Pe poinga poreke ngana nenge ta hele poreke Opepengpeng, NeHalang lape letena poreke ia ero iange poinga poreke nem lohote nga letera toto pe lape tu ke koko.” ³⁰ Iesus heleia helenga nei iange mele hel te hele ke teke, “Uneinei tu nge i.”

Iesus Tana Pe Titina Mur
(*Mat 12:46-50; Luk 8:19-21*)

³¹ ☆ Iesus tana pe titina mur te puris pe temes nge hot nga pele pe te hekulo teua reria helenga lange i ke lohote at. ³² Hulua nenge teare liliu ele Iesus te hele lange i ke te teke, “Ola ke o nau tam pe titim mur pe liliu mur ngaria kou nge hot, te teke te esia iong.”

³³ Pe Iesus tuacholia, “Itei hel nenge etak pe titik mur ia iri?” ³⁴ Iesus nachneia hehei pe hana nenge teare liliu ele i pe hele, “A nau at, etak pe titik mur pe liliu mur laka ³⁵ mele hel nenge te longo taua NeHalang ke te poia ume nenge lemene taua.”

☆ **3:31:** Mak 6:3; Ioa 2:12; Ume 1:14

4

Helenga Opene Nga Kon
(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ ✧ Iesus talun ke hetoro mule nga ech hetaliliu ngana nenge Kalelea ilina hele. Pe hulua nge halang toto teare liliu ele i. Ol pe are nga sulang ke ote hot ke mana nga ech sana. Pe hulua temes nga ech ilina. ² ✧ Iesus hele lange iri nga helenga opene ke hetore iri nga ure halang pe hele,

³ “A longo at! Etue e none la ke tua ngaunga alona. ⁴ Tue iri nga ume pe hel te losio nga kue pe ngie mur teat ke te tuais haka taua. ⁵ Hel te losio nga ich nenge ana um halang. Etue sase ero mana pe mataria hot mule iange ich une sune mana. ⁶ La ol pe chaia haka pe sine ngaunga alona nemur ke te mete iange ularia sio langa ich letena nge sio ero. ⁷ Ngaunga alona hel te losio teu nga kiki letena pe kiki haka pe takue aria ngaunga ke hei ero. ⁸ Pe ngaunga alona tutuna nemur nenge non neu tue iri nga ich nge urana, pe mataria hot pe te haka ke nek pe ngana ngaria. Hel ngana ngaria iri ana non kina elle pe analoch (30), hel ana non kina mol (60) pe hel ana non kina iri lime (100).”

⁹ Ke het pe Iesus hele, “A pal talngamo pe a longo ke neknek!”

¹⁰ Iesus tu ke i toro mana pe na hana mur pe iri nenge te longe i teat ke te onteia i ke hemallaha hote helenga opene nemur. ¹¹ Pe hele lange iri, “Imo a mene helenga talkomkome ngana nga Ne-Halang nena naualanga pe nekinga ke mallaha.

✧ 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3   ✧ 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

Pe iri hel, e nana lange iri nga helenga opene mana. ¹² ✧ Ke ngana laka nenge,
 “ Tenau pe tenau pe leteria lilil,
     te longo pe te longo pe te eteia luna ero;
 pomalam te hulua leteria ero,
     pe NeHalang letena ia iri nga reria
     poinga poreke ngana mur ero.’ ”

Iesus Hemallaha Hote Helenga Opene Nga Ngaunga Alona

(Mat 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Ol pe Iesus hele lange iri, “A eteia helenga opene nei ero kura kai? Pe lape a eteia helenga opene lochloch luna ke mere? ¹⁴ Non nge tutua ngaunga alona poi ke malaka nge non nenge hele hotote NeHalang nena helenga. ¹⁵ Pe ngaunga alona nenge te losio nga kue, pomalaka nge hehei pe hana nenge te longe NeHalang nena helenga pe nga etue nem mana non poreke ngana at pe uaia totoa helenga nenge NeHalang tue nga leteria. ¹⁶ Pe hehei pe hana hel te poi ke pomalaka nga ngaunga alona nenge te losio nga ich nenge ana um halang. Te longe helenga nem pe te mene ke ueiuei mana pe te iech ia. ¹⁷ Pe ularia ero. Tetu ke etue choro mana pe nga etue nenge ure meena ngana lohote pe mele hel te teke te hekou sue NeHalang na helenga, hehei pe hana nemur leteria manmanna ngana het sio ke ueiuei mana. ¹⁸ Iri hel te poi ke pomalaka nga ngaunga alona nenge te losio teu nga kiki letena. Te longe helenga ¹⁹ ✧ pe leteria tuhit mene ure nemur nga ich pe muteria tau tote umtutuna pe ure eltit ngana mur.

✧ **4:12:** Isa 6:9-10; Ume 28:26-27   ✧ **4:19:** Mat 19:23-24

La ol pe leteria lilil ele NeHalang na helenga pe te ume hote ute e nge urana nga tetu ngaria ero. ²⁰ Pe hehei pe hana hel te poi ke pomalaka nga ngaunga alona nenge tetue nga ich nge urana. Te longe helenga nem pe muteria taua ke hel ngana ngaria halang pe hel halang pol pe hel halang toto.”

Helenga Opene Nga Lemenga
(Luk 8:16-18)

²¹ ✧ Pe Iesus onteia iri, “Pomere, mele tonge lemenga pe tal teua nga chasang ma nga hete ene ke talkome? Lape ero! Lemenga nem lape te neue ero. Lemenga nem tetal heke nga lut ke tualeme nga kileng lochloch pe tenau ke mallaha ia. ²² ✧ Ke pomalam helenga lochloch nenge talkome heueu nei lape NeHalang hemallaha hote. ²³ Apal talngamo pe a longo ke neknek!

²⁴ ✧ “Pe letemo tuanin ke nek toto nga ure nenge a longe iange NeHalang lape poia imo ke a etei ke purpur, urume ure nenge letemo tuanin ia. Pe NeHalang lape poia imo ke a etei tote. ²⁵ ✧ Mele nenge nena unne ma lo, lape NeHalang tung ke nena halang toto. Pe mele nenge nena ero, lape NeHalang mene toto mule unne sune nenge tutu nge i.”

Helenga Opene Nga Kon Aka Ngana

²⁶ Iesus hele, “NeHalang nena naualanga pe nekinga pomalaka nga non nenge tutua kon nga ana ume. ²⁷ Pe kon tutuna nemur mataria hot pe te haka nga etue nenge non nem mamamani

---

✧ **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33   ✧ **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2

✧ **4:24:** Mat 7:2   ✧ **4:25:** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

nga miliko ma mesmese nga uach. Pe i eteia ure nemur te haka ngaria ero. ²⁸ Ich isipona poia kon nemur ke te haka pe nganangaria. Nga tele ngana iria lohot, ke het pe te rora ke het pe nganangaria lohot sapele. ²⁹ ☆ Pe nga etue nenge kon mera, ume tokoninga at ke sohe iri.”

³⁰ Iesus ontei, “Lape e hele urume NeHalang nena naualanga pe nekinga ke pomere? Helenga opene tei nenge lape e heleia ke e hemallaha hote? ³¹ NeHalang nena naualanga pe nekinga, pomalaka nga ae paele tutuna. Tutuna kinkino mana nga ae halang tuturia ³² pe haka ke soke toto ke i ae palaungana nge perperna halang pe ngie mur te umeia reria kiniu pe tema ia.”

³³ Iesus hetore nena helenga lange hehei pe hana nga helenga opene hel ke pomai ke teke poia iri ke te etei tote. ³⁴ Iesus hetottore hehei pe hana nga helenga opene mana, pe nga etue nenge i toro tu luluch nge nena hana mur, hemallaha hote luna lange iri.

³⁵ Nga ulei nga etue neu, Iesus hele lange na hana mur, “Ta lotele langa ech hetaliliu ngana ilina hele.” ³⁶ Pe te hile sue hulua, pe te haka nga sulang nenge Iesus are haka ia lo. Pe te ote tele luluch nge i. Pe aka hel pule te ote tele luluch pule. ³⁷ Ol pe tuttula palaungana heingana haka sapele pe ruach talun ke poi teu sapele nga sulang letena ke liu muta ke teke puluchluch lo. ³⁸ Pe Iesus iam tal heke palpalna nga ulunga ke mamani nga sulang hoena. Na hekulkulonga mur te hengo

---

☆ 4:29: Jol 3:13; Hem 14:15

heke i pe te hele, “Non soke, letemia ita nge lape ta puluch ero kai?”

³⁹ Iesus mes haka pe hele langa tuttula, “Heingam ero!” Pe hele langa ruach, “O mana ke nek!” Tuttula nem mete sio pe ruach ma ke mello. ⁴⁰ Iesus onteia nena hana mur, “Pomere nenge a matau? Letemo manmanna nge iau ero kura kai?”

⁴¹ Pe te rura toto pe te hele tele hel nge iri, “Non tei nei mai, nenge tuttula pe ruach te longo taua i?”

5

Iesus Lope Hote Uneinei Mur Nge None (Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Iesus pe na hana mur te lohot nga ech hetaliliu ngana ilina nge Kalelea nga tuele tana nge Kerasa.

² Iesus iuch sio nga sulang pe saol sapele none nge uneinei tu nge i. ³ Ana non nem tutu nga rika mur nenge te tattal hana koluria ia. Pe mele pele kikina halang ero nge kale hite i ol. Chaunga nenge kerkereng toto malam pe ero la. ⁴ Kokoes, te kale apena pe penna nga rur nenge kerkereng toto. Pe kokoes mana takhoa nga penna pe nga apena tutkolkole. Mele pele nakuna ero toto nge laua i iange kikina toto. ⁵ Kokoes nga sinanga pe miliko i rara nga rika hanna pe hengene, pe uu pe ririria singina nga um.

⁶ I tu ke kangkanga pol pe esia Iesus pe song sapele lange i ke tualou sio nga matana pe kanna tuakolo tala lange i. ⁷ ✧ Pe alngana haka ke soke toto ke teke, “Iesus, NeHalang nenga lut toto tuna

---

✧ 5:7: Mak 1:24

iong! Oat ke o potar nge iau?” Pe hemaluche Iesus nga NeHalang ene ke teke, “Iesus o heporeke iau ero!” ⁸ Non neu hele ke pomai iange Iesus hele lange i ke teke, “Uneinei o lohot nge non nem.”

⁹ Ol pe Iesus onteia i, “Em mere?”

Pe non neu hele, “Ek laka ‘Hulua’ iange imem halang.” ¹⁰ Pe helaulau lange Iesus ke lope hote uneinei mur nga kileng nem ero.

¹¹ Kie halang te tutua nga hengene ilina ¹² pe uneinei mur te helaulau lange Iesus ke te teke, “O kulosia imem kela mo teu heke kie mur.” ¹³ Ke Iesus longele iri ke tela. Pe uneinei mur te ua hot nge non nem pe teteu heke kie mur. Kie nemur lochloch iri 2000, pe tepoi koukou pe te sasaul sio nga liling kela te pachpach nga ech.

¹⁴ Ol pe hana nenge tenau elele kie nemur te ua kela te hesongia pingana nga tuele tana pe nga kileng kinkino ngana mur. Ke hehei pe hana tela kela tenau nga ure nenge lohot. ¹⁵ Iok, te song lange Iesus pe te esia non nenge uneinei ua hot nge i, pe iri te ruraia nge are ke nek mana pe heronia nena hengeron pe ramana mallaha mule lo. ¹⁶ Iri hel nenge te esia lo te nana lange hehei pe hana nga ure nenge lohot nge non neu pe nge kie nemur. ¹⁷ Ol pe hehei pe hana te kulosia Iesus ke teke lohot nga reria kileng. ¹⁸ Iesus lohaka nga sulang nem pe non nenge uneinei tu nge i ech ke teke, “Ita ul!” ¹⁹ Pe Iesus longele i ero. Ol pe Iesus hele lange i, “Ola mule nga lem kileng pe o heleia lange alom mur pe lem misili mur nga nenge Non Soke letena toto ia iong ke halaua iong.” ²⁰ Ol pe ana non la ke i rara nga tuele kina

nenge Tekapolis, pe heleia Iesus nge halaua tote i pe iri nenge te longe te ruraia.

Iairus Tuna Pe Hei E Nge Rahite Iesus Nena Hengeron

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Iesus pe na hana mur tela mule nga ech hetaliliu ngana ilina hele pe hulua teat ke te hemurung hite i. ²² Pe none nge i soke nga Israel mur reria hetoronga ana pele, ene Iairos. Ana non at ke esia Iesus pe tualou palana pe ma sio nga Iesus matana. ²³ Pe hetalaulau toto lange i ke teke, “Tuk hei ngana nenge kino kou teke metmete lo. Auo! Atong, oi at ke ora haka nge i pe o hemasia ke maul mule!”

²⁴ Iok, Iesus la luluch nge i pe hulua te nanas pe te maimai hite i ke liliu tom.

²⁵ Pe hei e pule nge toho malasioia i ke ana hesinga iri analoch pe nai. ²⁶ Hana nenge te hemasmas te totoi ke te halaua i pe ero. Hei nem esilia nena umtutuna lochloch ngana nge iri pe haleles nem het ero toto mana. ²⁷⁻²⁸ I longo tote Iesus pe isipona letena tuanin ke teke, “Ela, e raua nena hengeron pe lape e urana.” La ol, echrir teua i nga hulua leteria kela lohote nga Iesus rumena ke raua na hengeron.

²⁹ Raua pe haleles nem het sapele pe namneia pe eteia nge haleles nem het toto nge i lo. ³⁰ ✧Pe Iesus amnei sapele nena kerkerenga nge lohote nge i. Iok, ralele pe ontei, “Itei rahite lek hengeron?”

³¹ Pe na hana mur te hele, “O nau nga hulua nenge te maimai hite ionge nei. Pomere nge o ontei

---

✧ 5:30: Luk 6:19

ke, ‘Itei raua iau?’ ” ³² Pe Iesus nau rara nga itei toto nge raua i. ³³ Ana hei eteia nge utar lohot nge i ke sana loiloi pe isipona lange Iesus ke tualousio nge i pe hele hot pengpeng lange i. ³⁴ ✧ Iesus hele lange i, “Atong liuk, o urana nga letem manmanna ngam. Ola otu ke nek pe haleles nem tu nge iong ero ol.”

³⁵ Iesus heleleia ure nei pe hana hel nga Iairos nena pele te song at ke te hele nge i, “Tum kou mete lo, pomere nge o hemakuk rere mene Non Soke ne mam?”

³⁶ Iesus ma langa reria helenga ero pe hele lange Iairos, “O matau ero, letem manmanna mana.”

³⁷ Pomalam, Iesus poi ele hulua ke tela luluch nge i ero. Petrus pe Ieims pe tina Ioanes iri toro mana te koko nge Iesus. ³⁸ Tela ke te lohot nga Iairos na pele pe Iesus esia hulua nge te tangtang pe te hele loulou rarara. ³⁹ Iesus i teu pe hele lange iri, “Pomere nenge a chauchai rara pe a tangtang mam? He nei mete ero i. Mamani mana pai!”

⁴⁰ Ol pe te songlele ia Iesus pe Iesus kulos hote iri pe mene he nem alona mur pe nena hana mol ke tei teu langa pele letena nenge he nem maia.

⁴¹ ✧ Iesus rahite he neu nga penna pe hele lange i, “*Talitha koum.*” helenga nei luna laka, “He sune nem e hele lange iong, o lohaka.”

⁴² He nem lohaka sapele pe talun ke i rara. (Pe he nem ana hesinga iri analoch pe nai) Pomalam ure nei lohot pe iri lochoch te rura toto. ⁴³ Pe Iesus hele ele iri ke teke te hele hote lange mele hel ero. Pe hele, “A tunge ngaunga lange i ke ngau.”

✧ **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19   ✧ **5:41:** Luk 7:14

6

*Iesus Na Kileng Nganangana Mur Lemeria Ero Ia I**(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)*

¹ Iesus lohaka nga kileng nem pe la mule nga isipona na kileng huna luluch nge nena hana mur. ² ✧ Pe Iesus talun ke hetoro nga hetoronga ana pele nga Sapat ana etue. Pe iri halang nge te longe i pe te rura, pe te ontei hel, “Pomere ramana urana ngana kau tu nge i mau? Non nei mene letena matana urana ngana nemur langai mai? Pe itei tunge lange i ke umeia ure papalau ngana mur mai? ³ I pele ana lelenga iam! Pe i Maria tuna pe titina mur laka Iakop pe Iosep, Iutas pe Simon. Pe liliuna mur pai itaul ke ta tutu panei mai!” Ol pe lemeria ero ia i.

⁴ ✧ Pe Iesus hele lange iri, “Hetalalonga e te longo taua i nga kileng lochloch ngana. Pe nga nena kileng huna pengpeng, alona mur pe titina mur pe na kileng ngana ngana mur te longo taua i ero.”

⁵⁻⁶ Iesus rura iange hana leteria manmanna ero. Ke pomalam poi hote merakulo mur nga lamau ero. Tal heke penna nge hana ellechle mana nge singiria haleles ke hemasia iri.

Pe Iesus i rara pe hetoro nga kileng pe kileng. ⁷ Iua nena hana iri analoch pe nai pe tunge kerk-erenga nge iri ke te helope hote uneinei mur pe kulos hote iri ke nachnai ke tela nga kileng mur. ⁸ ✧ Pe hele lange iri ke pomai, “A i pe a mene ute kela luluch nga lemo inga ero. A rahit mene lemo eko. Pe a takis kole ero pe a mene ngaunga ero

pe umtutuna ero. ⁹ A heronia ae ulina pe lemo hengeron la ellechle nenge tu hite imo nem lo pe e ero ol. ¹⁰ Nenge teke ateu nga pele e, atu mana nga lamam kela het nga etue nenge a lohaka nga kileng nem. ¹¹ ✧Pe nenge teke ala nga kileng hel pe hehei pe hana lemeria ero ia imo pe te longo taua imo ero, a pasis sue ich nga apemo nga etue nenge a lohaka. Ke nem heneue iri nga NeHalang letena inin ngana.”

¹² Iok, tei hot la pe te haliu hot lange hehei pe hana ke te hulua iri nga reria poinga porekreke ngana mur. ¹³ ✧Pe te helope hote uneinei mur halang, pe te taune ae oliua eina nge iri nenge singiria haleles pe te hemasia iri ke te urana mule.

¹⁴ ✧Naungaala ana non Herot longe nei iange Iesus pingana song ke hulua te eteia. Hana hel te teke, “Ioanes nenge henunun lohaka mule nga metenga. Pomalam nena kerkerenga tu nge i ke poi hote ure merakulo nemur.”

¹⁵ Pe hel te hele, “I Elaisa” pe hel pule te teke i hetatalonga e pule nenge pomange hetatalonga hel nge nike.

¹⁶ Ne Herot longe pe hele, “Ioanes nenge e hele ke te chatoa kanna laka, lohaka mule nga metenga nem.”

¹⁷ Ne Herot isipona tunge helenga ke te laua Ioanes pe te kale hite pe tetal teua nga tuele au ngana. Ne Herot poi ke pomam iange lei heke tina Pilip nehei Herotias, ¹⁸ ✧pe Ioanes hele lala nge ne

---

✧ **6:11:** Ume 13:51 ✧ **6:13:** Iei 5:14 ✧ **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20 ✧ **6:18:** Lev 18:16

Herot ke teke “Iong o leia tim nehei pe nem ma ke pengpeng nga rera hotonga ero.”

¹⁹ Pe Herotias hul haka ae lapusa ngana nge Ioanes ke teke une i. Pe ero. ²⁰ Iange ne Herot matau ele Ioanes nge i non nge na poinga peng-peng pe nanas mene NeHalang. Ke pomalam Herot poi ele mene i nga tuele au ngana. Herot longlonge Ioanes pe letena tuanin rara halang pe lemene nge longo manmana nge i.

²¹ Iok laol, Herotias nena kue semel ngana nenge hune Ioanes lohohol. Ngana laka nga etue nenge te poia ngaunga matana nenge leteria metene etue nenge Herot tana hoe i ia. Pe Herot iua ana lang mur. Hana papalauna mur nenge te nauale kileng mur pe iri nenge te mukmuka nge palinga hel ana hana mur pe hana papalau ngana mur nge Kalelea. ²² Nga etue nenge Herotias tuna teu at ke hes, poia ne Herot pe ana lang mur ke te iech toto. Pe non soke nem hele lange he malolong nem ke teke, “O hele at nge iau nga utar nenge lememe tau tote pe e tunge lange iong.” ²³ Pe hele lange i ke kerkereng toto ke teke, “O teke o longia utar? Lememe ngam mana! Nenge teke lememe ke o mene ure lochloch ngana nenge enau ele, lape e chachia nga tuna ngana ke lem hele pe lek hele.”

²⁴ Ol pe he nem i hot la, pe onteia tana, “Lape e longia utar mai?”

Pe tana tuacholia, “Ola pe o longia Ioanes nenge henunun palpalna.”

²⁵ Pe ueiuei mana he nem la mule nge naungala ana non neu pe hele, “Lemek ke o tunge Ioanes nge henunun palpalna ana kaliu at nge iau heueu mana nei.”

²⁶ Ol pe naungaala ana non neu letena poreke toto, pe meia i nge teke lape channanga mana nga ana lang mur mataria. ²⁷ Ol pe kulos sapele nena non nge hunun hana kela mene Ioanes palpalna. Non nem la pe chatoa Ioanes kanna nga tuele au ngana. ²⁸ Pe mene palpalna nga kaliu ke at mule pe tunge lange he nem pe he nem tunge lange tana. ²⁹ Ioanes na hana mur te longe nei pe teat ke te mene koluna kela tealo hite nga rika letena.

Jesus Hengaua Hana Iri 5000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14)

³⁰ ✧Jesus nena hana mur teat mule nga reria inga mur pe te nana luluch nge i. Pe te nene ure nenge te poia nenge te heleia lange hehei pe hana.

³¹ Hehei pe hana halang te atat pe te lala ke te poia Iesus pe nena hana mur ke te ngau ero. Ol pe Iesus hele lange na hana mur ke teke, “Ita ol, tala nga kileng unne ke ita toro ke a tah eingamo mukam.”

³² Ol pe te mene sulang pe teote langa kileng e nge mele tuia ero toto.

³³ Pe hulua te neue iri nge tela pe te eteia lo. Pomalam te hile kileng lochloch pe te song nga ich ke iri muka langa kileng nenge lape Iesus pe nena hana mur tesio ia. ³⁴ ✧Jesus iuch hot nga sulang pe esia hulua pe letena poreke toto ia iri iange tepoi ke manga sipsip nenge aria naualanga ero. Pe talun ke hetore iri nga ure nge halang toto.

³⁵ ✧Chaia matana puluch sisio lo pe nena hana mur teat nge i pe te hele, “Kileng nei, ich sana lomona mana pe ngaunga ero pe chaia matana

---

✧ **6:30:** Luk 10:17 ✧ **6:34:** Num 27:17; Mat 9:36 ✧ **6:35:** Mak 8:1-9

i sisio mai loi. ³⁶ O kulosia iri ke tela nga kileng mur nenge tetu rochroi ke teol aria ngaunga ke te ngau.”

³⁷ Pe Iesus hele, “Imo sipomo a tunge aria ngaunga.”

Pe te hele, “Mo hengaua iri ke mere mai? O teke mo olia aria ngaunga? Nem lape umtutuna halang toto paiam!”

³⁸ Pe Iesus onteia iri, “Beret hia nge ma mau? Ala ke anau toto.”

Te tango rara ke het pe te hele, “Beret iri lime iau pe ruo nai pule.”

³⁹ Ol pe Iesus hele lange na hana mur ke te poia hulua ke teare sio nga heilil. ⁴⁰ Pe teare nga tuluk mur ke te nanas tau hel. Tuluk hel iri ana non kina lime (100) pe hel iri ana non kina nai pe analoch (50). ⁴¹ Ol pe Iesus mene beret lime neu pe ruo nai neu. Pe nau haka langa tapa pe hele urana lange NeHalang. Reke beret nemur pe tunge lange nena hekulkulonga mur ke te heronge nge hehei pe hana. Pe heronge ruo nai neu nge iri lochloch pule. ⁴² Iri lochloch te ngau pe saria una toto. ⁴³ Pe Iesus na hana mur te heua beret pe ruo aluana mur ke muta toto nga chasang nge iri analoch pe nai. ⁴⁴ Hana nenge te ngau, iri 5,000.

Iesus I Nga Ech Ona

(Mat 14:22-33; Ioa 6:15-21)

⁴⁵ Pe ueiuei mana Iesus hele lange na hana mur ke te haka nga sulang ke te muka lange Petsaita. Pe i tu pol mukam ke kulos mulmule hulua ke tela mule nga reria kileng. ⁴⁶ ✧Kulosia iri ke tela

---

✧ 6:46: Luk 5:16

pe i haka langa hengene ke hetalaulau. ⁴⁷ Kileng miliko sio pe nena hana mur te manmana nga ech hetaliliu ngana tunangana lo pe i toro tu nga ich. ⁴⁸ Pe esia nena hekulkulonga mur nge te pur kikiria toto ia sulang ote ngana iange tuttula eingana tua ele iri. Pe nga uachuach Iesus i nga ech ona ke lange iri. Teke ris tote iri ⁴⁹ ✧ pe te esia i nge ii nga ech ona pe te teke ma moiuk iam pe alngaria haka. ⁵⁰ Iange iri lochloch tenaue i pe te matau. Ueiuei mana pe hele lange iri ke teke, “A matau ero! A kerkereng, Iau pa i!” ⁵¹ ✧ Iuch haka lange iri nga sulang pe tuttula nem mete sio. Pe te rura pe leteria una ala, ⁵² iange leteria mallaha ero toto nga beret nenge Iesus heronge nem luna.

⁵³ Te ote tele nga ech hetaliliu ngana ke tela nga ich nge Kenesaret pe te hele heke reria sulang. ⁵⁴ Te hile sue reria sulang pe ueiuei mana hehei pe hana tenau urume Iesus. ⁵⁵ Ol pe te song langa kileng lochloch ngana nga kileng palaungana nem. Pe te takisia iri nenge singiria haleles nga hete ke te lala nga kileng nemur nenge Iesus tutu ia. ⁵⁶ Pe nga kileng lochloch ngana nenge Iesus laia, te mene reria haleles kina mur lala nga ingaala munna mur. Pe te hele kerkereng lange Iesus ke te teke iri nenge singiria haleles te raua nena hengeron ilina. Pe iri nenge te raua te urana mule.

7

Hana Reria Poinga Mur Nge Nike (Mat 15:1-9)

✧ 6:49: Luk 24:37   ✧ 6:51: Mak 4:39

1 Paresio mur pe iri hel nenge te hetottore hontonga, teat nge Ierusalem pe te hemurung hite Iesus ke liliu tom. 2 ✧Pe te neue Iesus nena hana mur hel nge te ngau hit mene peria muna ngana nga NeHalang matana pe te lome tele peria ero. 3 Iange Paresio mur pe Israel mur hel pule te ngau tangai mana ero. Te nanasia iri siporia reria poinga nenge te mene nge reria tete mur, ke te lomo sio tele peria ke nek mukam ke het pe te ngau ol. 4 ✧Pe pule, nenge teke te mule nga ingala, te ngau tangai ero. Tenun tala mukam. Pe te nanasia poinga halang pule, manga nenge te lome aria ure lochloch nenge te inin ia pe te tuntun ia. Te teke te nanasia poinga nemur ke te urana nga NeHalang matana.

5 Pe Paresio mur pe iri nenge te hetottore hontonga, te onteia Iesus, “Lem hana mur te ngau luluch nga peria muna ngana. Pomere nge te nanasia poinga nemur nenge ratete mur te hesue ero?”

6 ✧Iesus tuacholia ke teke, “Hetatalonga Isaias hele ke manmanna nga nenge has pe hele urume imo hana nenge amo hengetau nachnai ke teke:

“ Hana nei te heto heke iau nga haria ulina mana pe nga leteria tetu kelkel toto nge iau.

7 Te heto heke iau pe leteria manmanna ero nga ure nenge te heleia.

Tepoi ke pomau iange te hile Non Soke nena hontonga pe te hetoro manmana nga hana mana reria poinga.’ ”

⁸ Pe Iesus hele, “Imo a hile hote NeHalang nena hotonga pe a nanas mene hengetoro nenge hana mur. ⁹ Oe, a etei tote poinga nenge a sausaua NeHalang nena hotonga pe a nanas mene imo sipomo lemo poinga. ¹⁰ ☆A poia ke pomam nga hotonga nenge Moses tunge lange imo. Iange Moses nena hotonga hele ke teke, ‘O longo taua temem pe tam.’ Pe pule hele ke teke, ‘Itei nge hele poreke tana pe temene, lape te hune i.’ Imo a sauua hotonga nem pe a hetoro hel mana ia a pallaklaka ngamo. ¹¹ Iange mele teke longo taua tana pe temene pe teke tunge tunginga lange iri, pe imo a hele ele i ke mene mule tunginga nem ke NeHalang nena ia. ¹² Ke lemo poinga nenge a pallaklaka poia mele nem ke longo taua tana pe temene ero pe halaua iri nga tunginga ero ol. ¹³ Ke nga poinga nem a hetaua NeHalang nena hotonga nga lemo poinga. Pe a poia lange hana hel pule ke poinga nenge pomai lohot ke halang toto.”

¹⁴ Ol pe Iesus iu mule hulua nemur pe hele lange iri, “Imo lochloch a longo at nge iau pe letemo malaha nga ure nenge e heleleia nei. ¹⁵ ☆Ure nenge tu nge hot pe teu langa none letena, poia letena ke muna ulu nga NeHalang matana ero. Ure nenge tu nge teu pe lohot at, poia non nem ke muna ulu nga NeHalang matana. ¹⁶ Apal talngamo pe a longo ke neknek!”

¹⁷ Iesus hile sue hulua pe teu langa pele pe nena hana mur te onteia i nga helenga opene nei. ¹⁸ Pe Iesus hele lange iri, “Amo hauaua toto kura kai? Ure nenge tu nge hot ke teu langa mele letena poia

---

☆ **7:10:** Exo 20:12; 21:17; Deu 5:16   ☆ **7:15:** Ume 10:14-15

i ke poreke nga NeHalang matana ero. ¹⁹ Iange teu langa kakaona ero. Teu la mana nga makanna pe lohot mule nga singina.” (Iesus nena helenga nei luna, teke ngaunga lochloch ngana te urana nge te ngaua.)

²⁰ Pe Iesus helolo une na helenga ke teke, “Utar nenge tu teu nga none letena pe lohot at, poia non nem ke poreke nga NeHalang matana. ²¹ Iange ure poreke ngana nemur te lohot at nga non nem letena. Ngana laka; letena tuanin ngana poreke ngana mur, pe salaulau pe keme pe hunun hana pe poi poreke lala nge leinga kina mur, ²² poinga nenge naulele ure mur pe na polo tantana pe channanga pe meia iri ero pe sana kekeke pe channanga ke heporeke mele ene pe longo olole, letena matana ero pe poi pulut mana pe ure poreke ngana hel pule. ²³ Ure poreke ngana nemur tetu nga none letena nike pe te lohot at nge hot pe te poia i ke poreke nga NeHalang matana.”

²⁴ Iesus hile sue kileng neu pe langa kileng mur nenge rochroi nga kileng nenge Tir. Teu nga pele e pe lemene ero nge mele e eteia i nge tu lamau. Pe tu ke talkome ero. ²⁵ Hei e nge uneinei tu nge tuna heingana. Ana hei longe Iesus pe lange i ke ueiuei mana. La pe ma sio nga Iesus apena ke teke Iesus heurana ia tuna. ²⁶ Ana heingana nena nge Israel ero. Te hoe i nge Poenisia nge Siria. Hele lange Iesus ke helope hote uneinei nge tuna heingana nem. ²⁷ Pe Iesus hele, “Poinga nenge ta mene aina kinkino ngana aria ngaunga pe ta saua lange kaone mur pengpeng ero. Ta hengau tele aina kinkino ngana nenge Israel muka.”

28 Pe hei neu tuacholia ke teke, “Oe Non Soke, pe kaone mur te ngaua aina kinkino ngana aria ngaunga mumuna nga hatanga ene!”

29 Ol pe Iesus hele lange i, “Uneinei uahot nge tum lo nga tuacholinga nem. Ola nga lem pele ol.”

30 Ana hei la mule nga na pele pe naue tuna nge ma nga hete. Pe uneinei ua hot nge i lo.

31 Iesus hile kileng Tir pe i haka lange Siton pe i sio langa ech hetaliliu ngana nge Kalelea nga tuele kina nenge ene Tekapolis. 32 Hana hel te takisia none lange Iesus. Non neu talngana hit pe ana hengetau meena. Pe te hele lange Iesus ke tal heke penna nge i. 33 Pe Iesus mene kelkel ia non neu nge hulua pe puo teua penna kukana langa ana non talngana. Ulut pe raua non neu ana hengetau.

34 Ol pe Iesus nau haka langa tapa, eingana tah pe hele, “*Epata!*” Luna, “O longo mule!”

35 Ueiuiei mana non nem longo ke nek pe ana hengetau polpolenga pe hele ke mallaha mule.

36 ✧Pe Iesus hele lange hehei pe hana nemur ke teke te heleia lange mele e ero ol. Hele lala nge iri ke te hele ero pe iri te tamia ana helenga ke halang tototo ol. 37 ✧Pe iri lochloch nenge te longe te rura toto nge Iesus pe te hele, “I umeia ure lochloch ke urana mana. Pe poia iri nenge te longo ero ke te longo mule pe iri nenge te hele ero ke te hele mule.”

8

Iesus Hengaua Hana Iri 4000 (Mat 15:32-39)

¹ ✧ Nga etue nem hulua teat ke te eukirau pe aria ute ero nge te ngaua ol. Pe Iesus iua na hana mur lange i pe hele, ² “Letek poreke ia hulua nemur iange tetu luluch nge iau ke etue mol pe ute nge ta tunge nge iri ke te ngaua ero. ³ Nenge teke e hengaua iri ero pe e kulosia iri langa ria kileng, lape te makuk leilei pe te mete par nga kue iange iri hel nge teat nga kileng nga tau.”

⁴ Pe nena hana mur te hele, “Kileng nei tu loulou mana pe mele hel tetu nga lamai ero, pe itei nakuna nge tango ke ngaunga halang pe hengaua hulua nei?”

⁵ Pe Iesus onteia iri, “Amo beret hia mau?”

Pe te hele, “Rahtele nai.”

⁶ Ol pe Iesus hele lange hulua ke teare sio nga ich. Pe mene beret rahtele nai neu pe hele urana nge NeHalang. Reke iri pe tunge lange nena hana mur ke te heronge lange hulua nemur. Ol pe nena hana mur te mene ke te herongo sapele. ⁷ Iri aria ruo tutuna hel pule. Pe Iesus hele urana lange temene nga ruo nemur pe hele lange nena hana mur ke te heronge pule. ⁸⁻⁹ Hulua lochloch te ngaua ke saria una. Hulua nemur iri 4,000. Pe na hana mur te mene ke chasang iri rahtele nai nge te muta nga ngaunga aluana mur. Te ngau ke het pe Iesus kulosia iri ke tela sapele. ¹⁰ Pe i lohaka sapele nga sulang luluch nge na hana mur pe tela nga kileng nenge Talmanuta.

Paresio Mur Te Onteia Iesus Nga Ure Palaungana E

(Mat 16:1-4)

¹¹ Paresio hel teat nge Iesus pe te talun ke te heleia i. Te teke te hekoukou ele i pe te onteia i ke ume hote ure palaungana e ke te eteia nge i Non Palau tuna. ¹² ✨Iesus letena poreke nge leteria manmanna nge i ero pe eingana chup pe hele, “Pomere nga imo hana heueu ana nei a ontei nga ure papalau ngana nenge a rura ia? E hele ke manmanna lange imo, lape e umeia ure palaungana nem ke a neue ero.” ¹³ Iesus hile sue iri pe haka mule nga sulang pe te lotele langa ech hetaliliu ngana ilina ele.

*Paresio Pe Herot Leteria Tuanin Ngana
(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Iesus na hana mur leteria lilil nge te mene ngaunga ke halang. Pe aria beret elle mana ma nga sulang letena. ¹⁵ ✨Pe Iesus hetoro hite iri, “Anau ala amo ke nek nga Paresio mur pe Herot leteria tuanin ngana, iange leteria tuanin ngana poma laka nga ure tutuna nenge tetal teua langa beret pe poia ke una haka (is).”

¹⁶ Pe nena hana mur te hele tele hel nge iri siporia, “Ee! Iesus hele ke pomai iange ara beret ero.” ¹⁷ ✨Iesus eteia utar nenge te heleleia pe onteia iri, “Pomere nenge a heleleia nga beret nge ero? Letemo matana ero kura kai? ¹⁸ Imo matamo pe a kolkol kai? Pe talngamo pe a longo ero kai? ¹⁹ ✨E reke beret lime ke hana iri 5,000 te ngaua. Letemo metene ero kai? Pe chasang hia nenge te muta ia ngaunga aluana mur?”

Pe te tuacholia ke te teke, “Iri analoch pe nai.”

✨ **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 ✨ **8:15:** Luk 12:1 ✨ **8:17:** Mak 6:52 ✨ **8:19:** Mak 6:41-44

20 Pe Iesus ontei mule iri, “Pe nenge e reke beret iri rahtele nai lange hana iri 4,000, a mene chasang hia nenge te muta ia ngaunga aluana mur?”

Pe te tuacholia ke te teke, “Iri rahtele nai.”

21 Pe Iesus onteia iri, “Letemo mallaha ero toto kura kai?”

Iesus Hemasia None Nge Matana Hit

22 Iesus pe na hana mur tela ke te lohot nga kileng nenge Petsaita pe hana hel te mene none nenge matana hit at nge Iesus pe te hele ke kerkereng lange i ke rahaka nge non neu. 23 Iesus rahite non nem nga penna pe he i ia i ke tei hot nga kileng neu ke tetu ke iri toro mana. Ol pe Iesus ulut haka nga non neu matana pe tal heke penna nge i pe onteia i, “O amnei langa matam? O esia ute kau?”

24 Non neu nau haka pe hele, “E neue hana pe te pomanga ae mur nge tei rara.”

25 Iesus tal heke mule penna nga non neu matana pe nau ke urana sapele pe esia ure lochloch ngana ke mallaha ol. 26 Pe Iesus kulosia i langa na kileng pe hele lange i ke teke, “Ola pe oteu la mule nge Petsaita ero.”

27 Pe Iesus pe na hana mur tei ke tela nga kileng nemur nge Kaesarea Pilipai. Teii nga kue pe Iesus onteia iri, “Hehei pe hana te teke iau itei?”

28 ✧Pe te tuacholia ke te teke, “Hel te teke iong Ioanes nenge Henunun. Hel te teke iong Elaisa pe hel te teke iong hetatalonga e.”

29 ✧Iesus onteia iri, “Pe imo? A teke iau itei?”

Pe Petrus hele, “Iong Mesias, nenge NeHalang hele tala ia ke teke kulosia at.”

³⁰ ✧ Iesus toto hita lange iri ke teke, “A hele hote iau lange mele e ero.”

*Iesus Heleia Ana Melmelenga Pe Ana Metenga
(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

³¹ Ol pe Iesus talun ke hetore nena hana mur, “Non Tuna lape takisia melmelenga palaungana. Pe hana papalauna pe tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe hana nenge te hetottore hotonga mur, lape lemeria ero ia i pe te hune i ke mete. Pe nga etue mol ngana, lape maul haka mule.” ³² Iesus hemallaha hot tote nei lange iri. Ol pe Petrus mene hot kelkel ia i pe talun ke hele salia i. ³³ Pe Iesus hulua i ke nau la mule nge na hana mur pe heleia Petrus ke teke, “Satan, oua nge iau. Letem tuanin ngana mur song ke nanasia NeHalang letena tuanin ngana ero iam. O nanas mene hana leteria tuanin ngana pa iam.”

³⁴ ✧ Ol pe Iesus iua na hana mur pe hulua nemur ke teat nge i pe hele lange iri ke teke, “Mele nenge teke at luluch nge iau, hile hote i pe takisia ana manga toto ke nanasia iau. ³⁵ Lange mele nge teke eleis maulngana nga ich, lape alparia maulngana toto ngana. Pe mele nge teke alparia maulngana nge iau, nga helenga urana toto ngana lape mene mule maulngana toto. ³⁶ Pomere, urana nge none mene ure lochloch nga ich ke poia i ke alparia maulngana toto ngana? Nem lape ero! ³⁷ Ute e ero toto nge tunge mele maulngana toto ngana. ³⁸ ✧ Hehei pe hana nga etue poreke ngana nei,

---

✧ **8:30:** Mak 9:9   ✧ **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27   ✧ **8:38:** Mat 10:33

leteria manmanna nge NeHalang ero. Nenge teke mele meia i at nge iau pe nga lek hengetoro mur; Non Tuna lape meia i lange mele nem pule nga etue nenge sio at luluch nga Temene nena hemalmalinga luluch nge angkelo mur nenge te pengpeng.”

9

¹ ✧ Iesus mene une nena helenga ke la pe hele ke teke, “E hele lange imo ke manmanna. Hel nge imo nenge ames nga lamai heueu nei, lape a maulul kura ke a esia NeHalang nena nualanga pe nekinga nge at luluch nga kikina ngana toto.”

Iesus Singina Lohot Ke Altoto (Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

² ✧ Etue rahtele elle nga hoena Iesus mene Petrus pe Ieims pe Ioanes ke iri ul te haka langa hengene nga lut toto ke tetu ke iri toro mana. Tenau la pe Iesus singina pe na hengeron lohot ke altoto. ³ Na hengeron hussu pe sinaha toto. Mele nga ich nei purpur ero nge poia ke hussu ke pomau. ⁴ Ol pe iri mol te naue Elaia pe Moses nge te hele lululuch nge Iesus.

⁵ Pe Petrus hele haka lange Iesus, “Non Soke, imem koi motu nei lo pe urana nge mo hemes ke pelpele iri mol ke lem e pe Moses na e pe Elaia na e.” ⁶ Petrus pe pekngana mur te matau toto lo iau pe letena lilil nga utar nenge lape heleia.

⁷ Ol pe ulu lohot pe ana mulil ma hite iri pe te longe helenga e nge sio at nga ulu ke teke, “Tuk nge mutek tau tote koi. A longo taua i!” ⁸ Tenau rara ke

ueiuei mana pe te neue mele ero ol. Tenau mene Iesus nge tu luluch nge iri.

⁹ Nga tesio mule ngaria nga hengene Iesus hele lange iri, “A hele lange mele ero nga utar nge a naue kela het nga Non Tuna maul haka mule ngana nga metenga.”

¹⁰ Te longo taua na helenga pe iri siporia te ontei hel mule nge iri, “Maulinga nga metenga luna ma ke mere?”

¹¹ ✧Ol pe te onteia Iesus, “Pomere nenge iri nenge te hetottoro nga hotonga te teke Elaisa at tala?”

¹² ✧Pe Iesus tuacholia ke mai, “Manmanna ke Elaisa at tala ke he pengpengia ure lochloch. Pe pomere nenge NeHalang na helenga nenge tehas sue ke ulolo, hele ke teke Non Tuna lape takisia melmelenga palaungana pe lemeria ero ia i? ¹³ ✧E hele lange imo, Elaisa at lo pe hehei pe hana tepoi poreke i nga lemeria ngaria ke pomanga NeHalang na helenga nenge tehas sue nge nike hele ngana.”

*Iesus Helope Hote Uneinei Nge Kol Mele Sune
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43a)*

¹⁴ Tesio at mule nga hengene pe te esia hulua nge temes liluu ele Iesus nena hana mur pe hana nenge te hetottoro nga hotonga, tetak ulu helelia helenga luluch nge iri. ¹⁵ Hulua te esia Iesus pe te rura pe te iech pe te song lange i. ¹⁶ Pe Iesus onteia na hana mur, “A tak ulu heleleia helenga nga utar?”

✧ **9:11:** Mal 3:1 ✧ **9:12:** Psa 22:1-18; Isa 53:3; Mal 4:5-6 ✧ **9:13:** Mat 11:14

¹⁷ Pe None nga hulua leteria tuacholia, “Non Soke, e mene tuk at nge iong iange uneinei tuteu nge i pe poia i ke hele ero. ¹⁸ Etue hel uneinei teu heke i pe tamal sue langa ich pe melona tua nga hanna, pe tele hite ngingina pe ma ke tak ton. Pe e onteia lem hana mur ke te helope hote pe te alker taua.”

¹⁹ Iesus hele lange iri, “Etu luluch nge imo ke mala toto lo. Pomere nenge letemo manmanna ero mana mam? Etu luluch nge imo ke mere ol? Pe e halaua imo ke mere ol? A mene kol nem at nge iau!” ²⁰ Te mene i lange Iesus.

Mala ero pe uneinei esia Iesus pe tamal sue kol nem langa ich. Poia i ke loiloi pe sechul rara pe melona tua nga hanna. Ol pe Iesus onteia temene, ²¹ “Ure nem tu nge i ke etue hia lo?”

Pe kol neu temene hele, “Nga i kino ngana nike. ²² Kokoeses uneinei tamal heke i nga oan ngingina ngana ke teke une i. Pe tamal teua i nga ech. Pomere, nakum toto nge letem poreke ia imem pe o halaua imem kau?”

²³ ✧Pe Iesus hele, “Oe, iong o hele ke o teke, ‘Nakum toto?’ Pe iong nakum pule la! Mele nenge letena manmanna, nakuna toto nge poia ure lochloch ngana.”

²⁴ Ueiuei mana kol neu temene hele, “Iau letek manmanna ngana koi tu, pe kerkereng ero. O halaua iau ke letek manmanna ngana tu ke kerkereng!”

²⁵ Iesus esia hulua nge lape ueiuei mana pe te emurung taua iri, tunge helenga kerkereng ngana langa uneinei ke teke, “Iong uneinei nenge o poia

---

✧ **9:23:** Mat 21:21; Mak 11:23

kol nem ke talngana hit pe hanna hit, o lohot nge i pe otu teu mule nge i ero ol!”

²⁶ ✧ Uneinei neu alngana haka pe heloiloi ia i pe iuch hot sapele. Pe kol neu nakuna pomanga mete. Kela iri lochloch te heleia, “Kol nem mete iam!” ²⁷ La ol pe Iesus rahite i nga penna pe isipona mes haka.

²⁸ Iesus pe na hana mur teteu langa pele ke iri toro mana, pe na hana mur te ontei hote i, “Pomere nenge mo alker taua uneinei nemai?”

²⁹ Iesus hele, “Hetalaulaunga mana helope hote ure nenge pomai. Ute e ero ol.”

*Iesus Hele Muleia Ana Metenga
(Mat 17:22-23; Luk 9:43b-45)*

³⁰ ✧ Iesus pe na hana mur te lohaka nga kileng neu pe tei tele kileng nenge Kalelea. Iesus lemene ero nge mele eteia tu ngana, ³¹ ✧ iange hetottore nena hana mur pe hele lange iri, “Lape mele tung heke Non Tuna langa hana peria ke te hune i. Pe nga etue mol ngana lape maul haka mule nga metenga.”

³² ✧ Iri te eteia hengetoro nei luna ero pe te matau pule nge te onteia i.

*Itei I Palaungana Toto
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

³³ Te lohot nge Kapernam pe teteu nga pele letena pe Iesus onteia na hana mur, “A hele helel ia utar nga kue?”

✧ **9:26:** Mak 1:26 ✧ **9:30:** Ioa 7:1 ✧ **9:31:** Mak 8:31; 10:32-34
✧ **9:32:** Luk 9:45

³⁴ Pe te tuacholia i ero iange nga kue te hele hele ia itei nge iri nge i palaungana toto. ³⁵ ✧ Iesus kila sio pe iua nena hana analoch pe nai nem pe hele lange iri, “Itei nenge lemene ke teke i muka, au sue i ke i hoena pe ume mule nge iri lochloch.”

³⁶ Iesus hele ke het pe mene mele sune pe hemesia i nga mataria. Lolo heke i pe hele lange iri, ³⁷ ✧ “Itei nenge longo taua iau ke poi ke urana lange mele sune nge mai, poi ke urana at nge iau pule. Pe itei nenge poi ke urana at nge iau, poia at nge iau toro ero. Poia la pule nge i nenge kulos sue iau at.”

*Mele Nenge Hele Poreke Ita Ero, I Pekngara Ia
(Luk 9:49, 50)*

³⁸ Ioanes hele lange Iesus, “Non soke, mo esia none nge helope hotot uneinei nga lem kerkerenga, pe mo hele lange i ke poia ero iange pekngara ia i ero.”

³⁹ Iesus hele lange iri, “Apoi ele i ero, iange mele nenge poi hotote merakulo nga lek kerkerenga lape hele poreke iau ke ueiuei mana ero. ⁴⁰ ✧ Iange mele nenge hele poreke ita ero, i pekngara ia. ⁴¹ ✧ E hele ke manmanna lange imo, mele nenge eteia ke lek hana mur imo pe tunge ech lange imo ke halaua imo, NeHalang lape tuacholia ke tunge ure urana ngana lange i.”

*Ta Heporeke Hana Leteria Manmanna Ngana
Ero
(Mat 18:6-9; Luk 17:1, 2)*

✧ **9:35:** Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 ✧ **9:37:** Mat 10:40 ✧ **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 ✧ **9:41:** Mat 10:42

42 “Nenge teke mele poia elle nge aina kinkino ngana nemur nenge leteria manmanna nge iau ke poia poinga poreke ngana, tuacholinga nga poinga nei poreke toto nga te heon hite um palaungana nga mele nem kanna pe tesau hote i nga leme. 43-44 ✧ Pomalam, nenge teke perim poia iong ke o losio nga poinga poreke ngana, o chatoa ke lasus! Urana toto nge perim ero pe o mene maulinga nge Iesus. Pe poreke ngana, perim nai tetu pe osio langa oan nge henge lemlem. 45-46 Pe nenge teke apem poia iong ke o losio nga poinga poreke ngana, o chatoa ke lasus! Urana toto nge apem ero pe o mene maulinga nge Iesus. Pe poreke ngana, apem nai tetu pe osio lange oan nge henge lemlem. 47 ✧ Pe nenge teke matam poia iong ke o losio nga poinga poreke ngana, osul hote ke lasus! Urana toto nge matam ero pe o mene maulinga nge Iesus. Pe poreke ngana, matam nai tetu pe osio langa oan nge henge lemlem. 48 ✧ Nga kileng nenge matmata lape tole iri, pe ana oan mete erochro.

49 “Lape oan helemlem ia iri lochloch.

50 ✧ “Mesmes urana. Pe nenge teke mesmes ngana het, lape mesmes mule ke mere ol? A poia atu ngamo ke manga mesmes pe a nauele imo ke nek.”

10

Iesus Hetoro Nga Hilenga Hel Nga Leinga (Mat 19:1-12; Luk 16:18)

✧ 9:43-44: Mat 5:30 ✧ 9:47: Mat 5:29 ✧ 9:48: Isa 66:24

✧ 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34

¹ Iok, Iesus lohaka nga kileng nem pe i ke lange Iutea, pe lotele nga ech nge Iortan. Hulua teole taula i pe hetoro mule iri ke manga popoia ke kokoeses.

² Pe Paresio hel tela nge Iesus pe te ollaka hote i. Te onteia i, “O hele at nge imem. Hotonga hele ke teke urana nge none hile nehei pule?”

³ Iesus tuacholia pe ontei, “Moses tunge hotonga tei lange imo?”

⁴ ✧Pe iri te tuacholia. “Moses tunge hotonga lange Israel mur pe hele ke teke, ‘Mele nenge lemene ke hile nehei, isipona asia alalaha ke hele tote i nge hile nehei lo.’ ”

⁵ Pe Iesus hele lange iri, “Moses tunge hotonga nem iange te hetore imo pe anali toto nge a longo tau. ⁶ ✧Pe nga talun ngana nga ure lochloch te lohot ngaria, ‘NeHalang ala hote none pe hei e ke pomanga NeHalang nena alalaha hele ngana.’ ⁷ ✧ ‘Ke pomalam non nem hile temene pe tana pe tu luluch nge nehei ⁸ pe te lohot ke iri elle mana nga singiria.’ ⁹ Ke NeHalang puo tomia imo pe mele pele las mule imo ero ol.”

¹⁰ Iok Iesus pe na hana mur teteu la mule nga pele letena pe na hana mur te onteia i nga ure nemur. ¹¹ ✧Pe hele lange iri ke teke, “None nenge hile nehei pe lei haka mule, poia poinga nge poreke lange nehei. ¹² Pomalam pule, hei e nenge hile ene pe lei haka mule, poia poinga nge poreke lange ene.”

✧ **10:4:** Deu 24:1-4; Mat 5:31 ✧ **10:6:** Gen 1:27; 5:2 ✧ **10:7:** Gen 2:24; Epe 5:31-33 ✧ **10:11:** Mat 5:32

*Jesus Pete Aina Kinkino Ngana
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Hehei pe hana nga kileng nem, te laia turturia mur nge Iesus ke rahaka nge iri pe Iesus na hana mur tepoi ele iri. ¹⁴ Iesus esia poinga nei pe letena inin pe hele lange na hana mur, “Apoi ele iri ero, teat nge iau. Iange NeHalang nena mutenga tu nge iri nenge pomai. ¹⁵ ✧E hele ke manmanna lange imo, mele nenge mene NeHalang nena naualanga pe nekinga ke pomange mele sune ero, lape teu laia ero.” ¹⁶ Iok laol, Iesus lole aina kinkino ngana pe tal heke penna nge iri ke pete iri.

*Non Nenge Na Ure Halang
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Iesus lohaka ke i mulmule lo pe none song la pe tualou nga matana pe onteia i, “Non Soke urana ngana ellem, lape epoi ke mere ke e mene maulinga ke koko?”

¹⁸ Iesus onteia i, “Pomere nenge o hetue iau ke urana? Mele e ero nge urana. NeHalang i toro mana. ¹⁹ ✧O eteia hotonga nenge NeHalang tunge lange Moses. ‘O hune mele ero. O tak tote mele nehei ero. O keme ero. O hele poreke mele ero. O topala hite lem kemenge ero. O longo taua temem pe tam.’”

²⁰ Pe non neu hele, “Non Soke, e longo taua hotonga lochloch ngana nemur nga iau lolomele ngak nike.”

²¹ Iesus mutena taua non neu pe nau pengpeng lange i pe hele, “Ute elle mana o poia ero kura. O

✧ **10:15:** Mat 18:3 ✧ **10:19:** Exo 20:12-17; Deu 5:16-20

mene lem urelu mur pe o laia nga ingala matana ke te olia pe o tunge ana umtutuna lange pakar mur. Pomalam otu ke nek nga lut nga tapa. Iok, o nanasia iau ol.” ²² Non neu longe pe nakuna poreke pe ua iange letena ia nena ure nge halang.

²³ Iesus nau lange na hana mur pe hele lange iri, “Anali toto nge iri nenge reria urelu halang pe teteu langa NeHalang naualanga pe nekinga!”

²⁴ Iesus na hana mur te ruraia helenga nei pe Iesus hele sapele, “Pekngak mur, anali toto nge ateu langa NeHalang nena naualanga pe nekinga.

²⁵ Semel ngana nge kamel palaungana iteu nga pakeka polona sune. Pe anali toto ngana nge mele nenge na ure halang pe iteu langa NeHalang nena naualanga pe nekinga.”

²⁶ Iesus na hana mur leteria lilil toto nga helenga nei, pe te ontei hel mule nge iri, “Itei nenge lape NeHalang mene mule i mai ol?”

²⁷ Iesus nau la mule nge iri pe tuacholia, “Imo sipomo nakumo ero toto nge a halau mule imo pe nge NeHalang semel mana. NeHalang nakuna nge poia ure lochloch ngana.”

²⁸ Mala ero pe Petrus lohaka pe hele, “Onau, imem mo hile sue lememe urelu lochloch ngana pe mo nanasia iong.”

²⁹ Iesus hele lange iri, “Oe, e hele lange imo ke manmanna, itei nenge hile sue na kileng pe titina mur pe liliuna mur pe temene pe tana pe aina kinkino ngana pe ich ke nanasia iau pe haliu hote lek helenga urana ngana, ³⁰ i lape mene mule ke halang toto nga etue nei. Lape mene mule ke ana non kina lime; nga pele mur pe titina mur pe

liliuna mur pe tatana mur pe aina kinkino ngana pe ich. Pe pule lape hana hel tepoi poreke i pe nga hoena lape tu luluch nge iau ke kokoes. ³¹ ☆ Pe hulua nenge te heto heke iri ke iri nga muka, lape iri hoena. Pe hulua nenge te au sue iri ke iri hoena, lape iri muka.”

Iesus Hele Hemol Ngana Ia Ana Metenga
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² ☆ Iesus pe na hana mur tei nga kue ke te haka lange Ierusalem pe Iesus i muka ia iri. Pe na hana mur leteria tuanin rara ke halang pe iri nenge te nanasia iri te matau. Ol pe Iesus mene hot mule na hana analoch pe nai nem pe hele mule ia ure nemur nenge lape lohot nge i. ³³ Iesus hele lange iri, “A longo at. Ta haka lala nge Ierusalem koi pe Non Tuna lape te tung heke i lange tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe iri nenge te hetottoro hotonga. Iri lape te talue helenga ke te teke mete. Ke het pe lape te tunge i lange hana lomona ngana mur. ³⁴ Pe lape te hele poreke i pe te ulut lolele i pe te palia i pe te hune i. Pe nga etue mol ngana nga hoena lape maul haka mule.”

Ieims Pe Ioanes Reria Onteinga
(Mat 20:20-28)

³⁵ Sepeti tutuna mur Ieims pe Ioanes, tela nge Iesus pe te hele, “Non Soke, mutemem ke mo teke o poia ute nge imem.”

³⁶ Pe Iesus onteia iri, “Lememo taua utar nge iau?”

☆ **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30   ☆ **10:32:** Mak 8:31; 9:31

³⁷ Pe iri te tuacholia, “Nga etue nenge ola nga temem na kileng nenge ririua tuia pe oare nga lem kilanga palaungana nenge te hemalmal heke iong ia, o hetakile emem e nga ilim hele nenge hoihoi pe e nga ilim hele nenge tamalmal ke imem soke luluch nge iong.”

³⁸ ✧ Iesus hele lange iri, “A eteia utar nemam? A eteia ute ero iam! Iau lape e takisia melmelenga palaungana. Pe nakumo nge a takisia pule? Ure poreke ngana lape lohote nge iau ke e mete. Pe nakumo nge a mete ke pomau pule?”

³⁹ ✧ Pe te tuacholia, “Oe, nakumem ia.”

Iesus hele lange iri, “Manmanna ke lape a takisia melmelenga palaungana ke pomange iau. Pe ure poreke ngana lohote nge imo ke a mete ke pomange iau. ⁴⁰ Pe iau ak ume nenge e hesilei hote imo ke a are nga ilik hele pe hele ero. Mele hel nenge muria nem lape iri soke luluch nge iau pe NeHalang hesilei hote iri ke het lo.”

⁴¹ Iesus nena hana iri analoch nem te longe Ieims pe Ioanes reria helenga pe leteria inin taua iri. ⁴² ✧ Iesus eukirau mule iri lochloch pe hele, “Imo a eteia hana lomona ngana mur reria poinga lo. Aria soksoke ngana mur tetal hekeke iri ke te teke iri mukmuka nga ure lochloch. Pe te teke te mene kerkerenga palaungana pe tenau ele ure lochloch. ⁴³ ✧ A nanas taua poinga nenge mai ero. Mele lemene ke teke lohote ke i palaungana, talsue i pe ume mule nge imo lochloch. ⁴⁴ Pe mele lemene ke i lohote ke i muka, iok, talsue i pe ume ke

---

✧ **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 ✧ **10:39:** Ume 12:2; Hem 1:9

✧ **10:42:** Luk 22:25-26 ✧ **10:43:** Mat 23:11; Mak 9:35

pomanga lemo hengekuleilei ana non ia. ⁴⁵ Iange Non Tuna pule at pe tal heke i ero. Sio at pe talsio mene i pe takisia melmelenga palaungana nenge hemas mule hulua halang.”

*Iesus Hemasia Patimias Nenge Matana Hit
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)*

⁴⁶ Iesus pe na hana mur tela nge Ieriko. Te lohaka nge Ieriko pe tei mule pe hulua te nanasia iri. Pe ne Timias tuna Patimias matana hit pe arare nga kue ilina ke longlong umtutuna. ⁴⁷ Ana non longe nge manga Iesus nge Nasaret kou atat pe alngana haka, “Iesus, Teuit tuna! Letemia iau ke o halaua iau!”

⁴⁸ Pe iri halang tepoi hele pe te hele lange i ke reng. Pe ero. Non neu alngana ke soke toto ol, “Teuit tuna, letemia iau ke o halaua iau!”

⁴⁹ Ol pe Iesus mes sapele pe hele, “A iua i ke at.”

Te iu sapele non neu pe te hele, “Atong o lohaka pe o iech, iange i kou iuiua iong.”

⁵⁰ Non neu sau sue nena hengeron nenge lololo ana pe tamu haka pe lange Iesus.

⁵¹ Iesus onteia i, “Lemem taua utar nge iau?”

Pe non neu tuacholia, “Non Soke, e teke matak charchara mule.”

⁵² ✧Pe Iesus hele, “Ola ol. Letem manmanna ngana poia iong ke o urana lo.”

Non neu matana charchara sapele pe nanasia Iesus nga kue.

✧ **10:52:** Mak 5:34

11

Iesus Iteu Nge Ierusalem Ke Manga Naungaala Ana Non

(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19)

¹ Tei ke heroi lange Ierusalem pe tei haka nga hengene nenge Oliua. Pe te lohot nga tuele tana nenge Petpage pe Petani. Iesus kulosia nena hana nai ² pe hetoro hite iri, “Imo nai ai langa tuele tana nenge a naue la neu. Ai ke ala pe a esia tongki nge te kale hite pe mele songia ero kura. Aun hote pe a mene at. ³ Pe nenge teke mele onteia imo, ‘A potatar ia ure nemam?’ Pe a hele lange i ke a teke, ‘Non Soke mutena taua ke teke la, pe at muleia kura.’ ”

⁴ Tei ke tela pe te hottaua tongki nge kalenga hit ke mes nga kue nga pele matana pe te un hote. ⁵ Hana hel nge temes luluch te ontomoia iri, “A un hote tongki nem ke a potaria?”

⁶ Pe te tuacholia ke pomanga Iesus hele ngana lange iri pe te renga iri ke tela. ⁷ Te mene tongki lange Iesus pe tesau heke reria hengeron langa ana ure ke Iesus are haka ia. ⁸ Hehei pe hana tesau parai ia reria hengeron nga kue tana. Pe hel tela nga ume ke te chatoa hakau ina mur pe te tatach hote nga kue. ⁹ ✧ Iri nenge tei nga muka nge Iesus pe iri nenga hoena, singiria kikele NeHalang pe te makul haka, “Ta heto heke NeHalang! Nena petanga tu nge i nenge kulos sue at nga Non Soke ene! ¹⁰ NeHalang pete etue nenge atat ke pomanga pete etue nenge temere Teuit esele Israel mur nge nike. Ta heto heke NeHalang nga lut toto!”

✧ **11:9:** Psa 118:25-26

¹¹ Iesus iteu lange Ierusalem, pe iteu langa temene na pele. Pe nau rara nga ure lochloch. Nau rara ke het pe iri ul na hana analoch pe nai nem, tei sereng mana nga ulei ke tela nge Petani.

Iesus Heleia Ae Nge Ngana Ngana Ero
(Mat 21:18-19)

¹² Pomange rou, te lohaka nge Petani ke tela mulmule nge Ierusalem pe Iesus mete ana. ¹³ ✧ Esia ae popi nge ina halang pe mes nga tau pe ila ke teke nau. Lape nganangana ma ero? La ke es pe ina mana pe nganangana ero iange ana etue nenge hei ero. ¹⁴ Iesus hele taua ae popi nem ke teke, “Nganangam ero ol!” Pe na hana mur te longe.

Iesus Langa Temene Na Pele
(Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22)

¹⁵ Tela ke tesau hot nge Ierusalem pe Iesus i teu langa temene na pele. Pe talun ke lope hote iri nenge tei alala nga temene na pele. Pe hekale hulia hatanga nenge te hetata umtutuna ia pe arenga nenge iri nenge tei alala ia ngie. ¹⁶ Pe heo ele iri nenge te loloch urelu pe te tamo tele rara nga temene na pele letena. ¹⁷ ✧ Pe lohaka pe hetore hehei pe hana ke pomai, “NeHalang nena alalaha nenge tehas sue ke ulolo, hele ke teke, “ ‘Lape te hetue lek pele ke hehei pe hana nga kileng pe kileng reria hetalaulaunga ana pele.’ Pe imo a poia ke nakuna pomanga kemenge kina mur reria pele nenge te talkomkome ia.”

✧ 11:13: Luk 13:6 ✧ 11:17: Isa 56:7; Jer 7:11

18 ✧ Tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe hana nenge te hetottoro hotonga te longe ke pomau pe te tango rara kue nenge lape te hune Iesus. Pe te mataua i iange hulua lochloch te rura ia non ngana na helenga.

19 Nga ulei Iesus pe nena hana mur te lohaka mule nga tuele tana neu.

Nananga Nenga Ae Popi
(Mat 21:20-22)

20 Pomange rou nga uach te nanasia kue nem pe te naue ae popi neu nge kalum ke sio langa ulanlana mur. 21 Petrus letena metene utar nenge lohote pe onteia Iesus, “Non Soke, onau la! Ae popi nenge lem helenga makia kou mete!”

22-23 ✧ Pe Iesus hele lange iri ke teke, “E hele ke manmana toto lange imo. Nenge teke letemo manmanna nge NeHalang, amo e hele langa henge nei, ‘O lohaka pe ola ke osau teua iong nga ruach letena!’ Nenge teke letem nachnai ero pe letem kerkereng mana nga utar nenge o heleia, NeHalang lape poia ke lohote nge iong. 24 ✧ Ke pomalam e hele lange imo: Nga etue nenge a hetalaulau pe a ontei nga ute, letemo manmanna toto ke a mene ure nem, pe lape a mene ure e nenge a ontomoi iau ia. 25 ✧ Pe nenge teke omes ke o hetalaulau pe letem metene poinga poreke ngana nge mele poia lange iong, letem poreke ia mele nem mukam. Ke pomalam temere nga lut lape letena ia iong nga lem poinga poreke ngana mur pule. 26 Pe nenge teke letem poreke ia hehei

---

✧ 11:18: Mak 14:1 ✧ 11:22-23: Mat 17:20 ✧ 11:24: Mat 7:7

✧ 11:25: Mat 6:14-15

pe hana nga reria poinga poreke ngana mur ero, temem nga lut lape letena ia iong nga lem poinga poreke ngana mur ero pule.”

*Onteinga Nga Iesus Nena Kerkerenga
(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)*

²⁷ Iesus pe na hana mur teat mule nge Ierusalem pe Iesus i teu nga NeHalang na pele palaungana. Pe tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe hotonga ana hetoronga mur pe almasinga ana hana mur teat nge i. ²⁸ Pe te onteia i, “O kerkereng ngam mere nge o poia ure nemur? Itei he kerkereng ia iong ke o poia iri?”

²⁹ Iesus tuacholia iri, “Lape e onteia imo mukam. Pe nenge teke a tuacholia at nge iau, iok iau lape e tuacholia lemo onteinga. ³⁰ A hele at nge iau, Ioanes nena kerkerenga nenge henunun nem at langai? At nge NeHalang ma at nge mele nga ich?”

³¹ Te hele hel mule nge iri, “Lape ta hele ke mere mai? Nenge teke ta tuacholia ke ta teke, ‘At nge NeHalang.’ I lape ontei mule ita ke, ‘Pe pomere nenge letemo manmanna nge i ero?’ ³² Pe nenge teke ta teke, ‘At nge mele mana nga ich’ hulua nei lape te lope ita.” (Iri te matau iange hulua ramaria kerkereng toto nge Ioanes i hetatalonga.) ³³ Ol pe te hele lange Iesus ke te teke, “Mo eteia ero i.”

Pe Iesus hele lange iri, “Iok, iau pule lape e tuacholia lemo onteinga ero nga kerkerenga nenge e popoia urelu nemur.”

12

Helenga Opene Nga Iri Nenge Te Nau Ele Uain Ana Ume

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ ✧Ol pe Iesus hele lange iri nga helenga opene, “Nga etuene e none tue uain ana late pe haua ana mapuo ke liliu tom. Pe selia polo nenge lape poi hote uain nganangana eina ia. Pe hemesia naungaala ana pele ke ona langa lut ke tenau ele. Pe tung sue late nem lange hana hel ke tenau ele pe i kela ol. ² Pe nga lulunga ana etue, ume tokoninga nem kulosia nena none ke la mene nena uain nganangana hele. ³ Pe iri nenge tenau elele ume nem, te laua ume tokoninga nena non pe tepal poreke i pe te kulosia i ke patpata mana la ol. ⁴ Ol pe ume tokoninga kulosia nena none pule ke lange iri. Pe iri nenge tenau elele ume nem tepal chachia palpalna pe tepoi poreke tote i. ⁵ Pe kulosia nena none pule pe te hune i. Pe kulosia nena hana mur hel pule pe hana nemur te palia iri pe te hune hel ke te mete. ⁶ Pe elle mana nge tu ol, ana non tuna nge mutena tau tote. Nga hoena toto ol kulosia tuna pe hele, ‘Lape te renge tuk pamla.’ ⁷ Hana nemur teare pe te neue ana non tuna nge i ke atat pe te hele tele hel nge iri, ‘Non nem tuna lape mene lochloche ure nemur. Ta hune i pe ta mene nena ure nemur ke rera ia.’ ⁸ ✧Ol pe telaua i pe te hune ke mete pe tesau hote i nga ume.”

⁹ Pe Iesus ontei, “Ol pe ume tokoninga nem poia utar ol? I lape at pe hune hana nemur pe tunge

ume nem lange hana hel pule ke tenau ele. ¹⁰ ☆A
sisia NeHalang nena alalaha ero kai?

‘Iri nenge te hemesmes pele, te esia um e
pe te teke ma um nem poreke.

Pe um nei urana toto nga um lochloch ngana
nge hekerkereng ia pele nem.

¹¹ Ure nei NeHalang poia.

Ta naue pe nakuna urana mana nga
mataara!’ ”

¹² Iuta mur aria papalauna nemur te teke te laua
Iesus iange te eteia ke Iesus heleleia iri nga he-
lenga opene nem. Pe ero iange te mataua hulua.
Ol pe te hile sue i pe tela.

Onteinga Nga Umtutuna Sau Ngana
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ ☆Pe nga hoena te kulosia Paresio mur hel pe
ne Herot nena hana mur hel ke tela nge Iesus ke
te ollaka hote i nga onteinga mur. ¹⁴ Tela nge i
pe te hele, “Non Soke, imem mo eteia nge o hele
ke pengpeng pe manmanna toto lala nge hehei pe
hana lochloch. Pe letem una ero nge hana nenge
reria ure halang ma une sune mana. Pe o hetoro
ngam ia NeHalang na poinga urana mana. Iok, o
hele at nge imem. Pomere nga rera hotonga mur,
lape ta sauua umtutuna ke lange non soke nenge
Rom, ma ero?”

¹⁵ Pe Iesus eteia reria ollakanga pe hele lange iri,
“Pomere nenge a teke a ollaka hote iau mam? A
mene umtutuna elle at ke enau.”

¹⁶ Te mene umtutuna elle lange i pe ontei ia iri,
“Itei ramana pe ene mai?”

Pe te hele, “Non Soke nenge Rom ramana pe ene laka.”

¹⁷ ✧Ol pe Iesus hele, “Oe, ure nenge ne Kaesa nena, a tunge lange i pe ure nenge NeHalang nena, a tunge lange NeHalang.” Pe hana nemur te rura nga Iesus na helenga pe leteria tuanin raria.

*Onteinga Nga Metenga Pe Maulinga
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)*

¹⁸ ✧Satusi mur te teke hehei pe hana nenge te mete lape te maul haka mule ero ol. Pe hel nge iri tela ke tehot nge Iesus pe te hele ke te teke, ¹⁹ ✧“Non Soke, Moses hasia hotonga e at nge ita ke pomai, ‘Nenge teke none mete hatalia nehei pe tuna ero. Non nem tina lape lei heke hei pakar nem. Pe nenge teke turia, lape te hetue ke non nenge mete nem tuna.’ ²⁰ Nga etuene e, aina iri rahtele nai titiria mur hel. Nenge tengene ana lei pe turia ero pe mete. ²¹ Pe tina nei ngana lei heke hei neu pe turia ero pe mete. Pe tina mol ngana poi ke pomau pule. ²² La ol pe titina mur lochloch te leia hei nem pe tuturia mur ero pe te mete ke pomalam pule. Pe nga hoena toto ol, hei nem mete. ²³ Iok, iri lochloch te leia hei nem lo pe nga etue nenge te maul haka mule, itei lape nehei ia ol?”

²⁴ Pe Iesus tuacholia ke teke, “Ramamo mallaha nga NeHalang nena helenga pe na kerkerenga ero. Ke ngana laka nenge letemo matana ngana song ke pengpeng ero. ²⁵ Iange nga etue nenge NeHalang hemaual heke hehei pe hana nga metenga, tepoi ke pomange angkelo mur nga lut ke telei

ero. ²⁶ ✨NeHalang heleia maulinga haka mule nga metenga ana helenga lange Moses nga oan nge ngaulala pe Moses has sue ke ulolo. Pe imo mam a sisia ero ma? NeHalang hele lange Moses ke teke, 'Iau NeHalang pe Iau Apraham ana soke, Isak ana soke, pe Iakop ana soke.' ²⁷ Ke pomalam, NeHalang i hana nenge te maululul aria soke ia. Hana nenge te mete aria soke ia ero. Pe imo letemo matana ngana song ke pengpeng ero toto!"

NeHalang Nena Hotonga Nenge Palaungana Toto

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ ✨Non e nge hetottoro hotonga at pe longe reria helenga. Pe longe Iesus nge tuacholia Satusi mur reria onteinga ke urana pe onteia i, "Hotonga tei nge i palaungana toto nge iri lochloch?"

²⁹ ✨Pe Iesus hele, "Hotonga nenge palaungana toto koi nei: 'Israel mur, a longo. Non Soke NeHalang i toro mana ara Non Soke ia. ³⁰ Mutemo tau tote amo Non Soke NeHalang nga kakahomo pe nga opemo pe nga letemo tuanin ngana pe nga kikimo ngamo.' ³¹ ✨Pe NeHalang nena hotonga nai ngana nenge palaungana toto ngana koi nei: 'Mutem taua nei ngam ke pomanga mutemo taua iong sipom.' Ke hotonga e nge palaungana toto nga hotonga nai nei ero."

³² Pe Non nenge hetottoro hotonga hele lange Iesus, "Oe, urana Non Soke. Manmanna toto pomanga o hele ngam, nenge Non Soke NeHalang i toro mana pe mele nge i NeHalang ero ol. Ngana

---

✨ **12:26:** Exo 3:2, 6 ✨ **12:28:** Luk 10:25-28 ✨ **12:29:** Deu 6:4-5 ✨ **12:31:** Lev 19:18

laka lom i toro mana lo. ³³ ☆Pe urana nge tapoi ke nek ke mutera tau tote Non Soke NeHalang nga kakahora pe nga letera matana ngana pe nga kikira ngara. Pe pule mutem taua neingam ke pomanga mutem taua iong sipom. Urana nge o longo taua hotonga papalau ngana nai nei. Iange hotonga nai nei iri papalau ngana toto nga tunginga nemur nenge te chacharuche nga oan pe nga tunginga mur lochloch.”

³⁴ Iesus longe non neu nge tuacholia helenga ke urana mana pe hele lange i, “Iong otu ke rochroi toto langa NeHalang nena naualanga pe nekinga.”

Ol pe nga hoena te matau pe te onteia Iesus ero ol.

Onteinga Nga Kristus

(Mat 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ Iesus hetottoro nga NeHalang nena pele palaungana pe ontei, “Pomere nenge hana nenge te hetottoro hotonga te teke Kristus i ne Teuit nette ia? ³⁶ ☆Opepengpeng hepengia ne Teuit ke hele ke teke,

“ ‘Non Soke NeHalang hele lange ak Non Soke:

“Oare la koi nga ilik hele nga tamalmal

kela het nga etue nenge e hekou sue

lem ngarang mur ke etal sue iri nga apem huna.” ’

³⁷ Ne Teuit isipona hetue I ke ana Non Soke. Pe pomere nenge Kristus lohote mule ke ne Teuit nette ia?”

³⁸ Iesus hetore iri ke lala pe hele, “A nauele imo ke nek nge hana nenge te hetottoro hotonga

iangē muteria tau tote poinga nenge te heronia hengeron sasase ngana pe tela nga ingala matana ke te teke hehei pe hana te apala ele iri. ³⁹ Te teke te keke ele kilanga nemur nga muka toto nge hehei pe hana nga hetorongā ana pele pe nga ngaunga matana mur. ⁴⁰ Te pallaka ia pakar mur pe te mene reria pele pe urelu mur. Pe te hetalaulau ke sase toto ke te teke te poia iri ke te urana nga hulua mataria. Hana nenge pomai aria tuangachol nga hoena lape poreke toto.”

*Hei Pakar E Nena Tunginga
(Luk 21:1-4)*

⁴¹ Iesus are rochroi nga umtutuna ana kaliu nga Non Soke nena pele pe esesia hehei pe hana nge tetal teueu reria umtutuna. Pe hana nenge reria urelu halang tetal teu ke reria umtutuna halang toto. ⁴² Pe hei pakar e at pe tal teua umtutuna nai nge elio ero mana. ⁴³ ✧ Pe Iesus iua nena hana mur ke teat nge i pe hele, “E hele lange imo ke manmanna, tunginga nenge hei pakar tal teua nei, halang toto nga hehei pe hana lochloch reria nenge tetal teu nga umtutuna ana kaliu. ⁴⁴ Iri hel reria umtutuna halang ma pe te mene unne mana ke at tetal teua pe hei pakar nena umtutuna unne nenge ma elele i ngana koi hile hote nei.”

13

*Iesus Heleia Temene Nena Pele Palaungana Nge
Lape Te Toto Sue
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)*

✧ 12:43: 2Ko 8:12

¹ Iesus lohaka hatalia temene nena pele palaungana ke teke lala lo pe nena none hele, “Non Soke, onau la. Um pe pele nemur nakuria urana toto!”

² ✧Pe Iesus hele, “O esia pele papalau ngana nemur? Lape tetu ke mau ero ol. Te toto sue pe lape ute nge tunga muria ero ol.”

Iesus Heleia Ure Poreke Ngana Mur Nge Lape Lohot
(Mat 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Iesus arare nga hengene nge Oliua pe nau tele langa temene na pele palaungana, pe Petrus pe Ieims pe Ioanes pe Antreas, iri toro mana teura hot tau i. ⁴ Pe te onteia i ke te teke, “Ure nei lape lohot nge ngingie? Pe utar nge lape lohot tala ke mo esia pe mo eteia ke etue nenge ure nei lohotia heroi lo?”

⁵ Iesus hele lange iri, “Anau ala ke nek ma lape hana hel te channanga ia imo. ⁶ Hana halang lape teat pe te hele nga iau ek ke te teke, ‘Iau koloi! Iau non nenge e hemasmas!’ Pe lape te channanga ia hehei pe hana halang. ⁷ Lape a longe palinga hel nge lohot ke rochroi mana nge imo pe a longe palinga hel pingana nge at nga tau. Pe a matau ero. Ure nemur lape te lohot tala pe imo a teke ma etue hetala ngana iam lom, pe i ero la. ⁸ Kileng mur tepal helel. Hana nga ich hel tepal hel luluch nge iri nenga ich hel. Mangila lape rur nga kileng lochoch. Hana halang lape aria ngaunga ero ke te metmete. Ure nemur pomanga melmelenga tala ngana nenga hohonga.

✧ 13:2: Luk 19:44

9 ✧ “Anau ala amo ke nek. Ma lape te laua imo pe te laia imo nga haliunga pe te palia imo nga reria hetoronga ana pele mur. Imo lape ames nga haliunga nga hana papalau ngana mur mataria iange a nanasia iau, pe a hele hote helenga urana toto ngana lange iri. 10 Nga kileng lochloch ngana te haliu hote helenga urana toto ngana lange hehei pe hana, ke het pe etue hetala ngana at sapele. 11 ✧Nga etue nenge te laua imo ke la te ontei hotote imo, samo loiloi nga utar nenge lape a heleia ero. Etue nem at pe letemo metene utar pe a heleia, iange helenga nem lemo helenga ia ero. Opepengpeng tunge lange imo. 12 ✧Iri nenge titiria hel te tung mule titiria mur ke la te hune iri. Pe hana te tunge tuturia mur kela te hune iri. Pe tuturia mur te hunel luluch nge tetemeria mur pe te tunge iri ke la te hune iri. 13 ✧Hulua lape lemeria ero ia imo iange a nanasia iau. Itei nenge rahite letena manmanna ngana kela het nga etue hetala ngana, lape e mene i.”

Aetapuna Nenge Poreke Toto Nga NeHalang Naungana

(Mat 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 ✧Pe Iesus hele pule ke teke, “Imo lape a naue aetapuna nge mes nga NeHalang nena pele nenge heo ngana toto letena. Pe ure nem poreke toto nga NeHalang nau ngana. (Imo nenge asisis, letemo tuanin hote helenga nei luna ke nek!). Ol pe iri nenge Iutea te esia ure poreke ngana nem pe te

---

✧ **13:9:** Mat 10:17-20   ✧ **13:11:** Luk 12:11-12   ✧ **13:12:** Mat 10:21   ✧ **13:13:** Mat 10:22; Ioa 15:21   ✧ **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11

ua kela te talkome nga hengene mur. ¹⁵ ✧ Non nenge tu nga pele ona, sio mule ero, nem pe teu ke la mene mule ute nga pele letena ero, ua mana ke la ol. ¹⁶ Pe non nenge tutu nga ume, la mule nga nena pele ke mene nena hengeron mur ero, ua mana pule. ¹⁷ ✧ Hehei nemur nenge saria pe nenge te lololo peo mur, atong mur lape te amneia ke meena toto nge iri! ¹⁸ A hetalaulau lange NeHalang ke etue nem lohot nga lukunna ana etue ero ¹⁹ ✧ iange melmelenga palau ngana nei poreke nenge poreke toto. Nga etue nenge NeHalang ala hote tapa pe ich ke at heueu nei, melmelenga palau ngana pele nge pomai lohot ero. Pe lohot ngana nei, lape lohot mule ero ol. ²⁰ Pe NeHalang lape tom choro ia etue nemur. Pe toinge ero, hulua lochloch ngana lape te mete. NeHalang hesilei hote hehei pe hana nenge i nena, pomalam tom choro mene etue nemur.

²¹ “Nga etue nem, mele hel lape te hele lange imo ke mai, ‘O nau at, non nenge hemasmas koi! O nau la e pule kou!’ Nenge teke a longe helenga nem mur, a longo taua iri ero. ²² ✧ Iange hana hel lape te pallaka ke te teke iri Kristus nenge hemasmas pe hel te teke iri hetalonga. Pe lape te poia ure hel nge hehei pe hana nenge NeHalang hesilei hote iri ke te ruraia. Lape te poia ure nemur ke te teke te channanga ia iri. Pe ero, nakuria ero toto nge te channanga ia iri. ²³ E hele tala ia ure lochloch lala nge imo nike pe a nauala amo ke neknek!”

✧ **13:15:** Luk 17:31   ✧ **13:17:** Luk 23:29   ✧ **13:19:** Dan 12:1; Hem 7:14   ✧ **13:22:** Hem 13:13

Non Tuna At Ngana

(Mat 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ ✧ “Ure poreke ngana mur te lohot ke het pe nga hoena chaia matana lape tua ero pe teio lape tua ero pule. ²⁵ Pe itoch mur lape tei ke te nanasia muria ero ol, te song parai pulut mana pe kerkerenga hel pule nga tapa sana lape telot sio. ²⁶ ✧Nga etue nem Non Tuna lape lohot nga ulu pe lohot luluch nga kikina ngana palaungana pe nena hemalmalinga. ²⁷ ✧Pe lape kulos sue nena angkelo mur ke tesio at nga ich, ke te eukiraua nena hana mur nenge hesilei hote iri nga kileng mur lochloch ngana nga ich.

Hengetoro Nga Ae Keng

(Mat 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ “Anau langa ae keng, i lape hetore imo. Nga etue nenge perperna mur te rora mule, nakuna urana. Nem, letera metene ke chaia ana etue heroi lo. ²⁹ Pomalam pule ta esia urelu nenge te lohotot pe letera metene ke Non Tuna at mule ngana ana etue talunun lo. ³⁰ E hele ke manmanna toto lange imo. Hulua lochloch nga etue nei lape te maulul kura pe ure nemur te lohot. ³¹ Tapa pe ich lape tehet pe lek helenga mur tehet ero.

Mele Etei Nekia Etue Nem Hot Ngana Ero

(Mat 24:36-44)

³² “Pe mele etei nekia etue nem lohot ngana ero. Angkelo mur te etei ero pe NeHalang Tuna etei ero. Temene i toro mana eteia. ³³ Ke a nauala ke nek, iange a eteia ana etue lohot ngana ero. ³⁴ I

✧ **13:24:** Isa 13:10; Jol 2:10, 31; 3:15; Hem 6:12-13 ✧ **13:26:** Hem 1:7 ✧ **13:27:** Mat 13:41

nakuna nenge pomanga none nge lohaka hatalia nena pele pe tung sue ume mur lange nena hana mur pe langa kileng nga kileng tau ngana. Iri ellechle tenau ele aria ume mur pe hele lange elle ke naualala nga pele matana. ³⁵ ✧Ke pomalam a nauala ke nek ol, iange a eteia pele tokoninga at mule ngana ero. I lape at mule nga ulei ma miliko tuna ngana. Nga ngie chou tangtang ma nga uach ol. ³⁶ A mamani ero, iange lape at mule pe hottaua imo nge a mamani. ³⁷ Utar nenge e heleia lange imo, e heleia lange iri lochloch: Anau ala ke nek!”

14

Te Mil Iesus Ana

(*Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53*)

¹ Etue nem lohote nenge Israel mur te ngaua ngaunga matana palau ngana nenga Inगतoto pe Ngaunga Menini Ngana. Iok laol, etue nai tu kura pe ngaunga matana palaungana nem lape lohote. Pe tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe hana nenge te hetottoro hotonga te tango rara kue e nenge talkome ke te laua Iesus pe te hune i. ² Pe lemeria ero nge te poia nga ngaunga matana ana etue iange lape hulua te esia pe tepal paria ia iri.

Hei E Henonou Hote Iesus Ana Metenga Opene

(*Mat 26:6-13; Ioa 12:1-8*)

³ ✧Iesus kila teu nga Simon Lepra nena pele nge Petani. Are ke ngaungau pe hei e i teu at pe mene um e nge nakuna pomanga ech kina pe mutaia ure inangana ehech ngana nenge singira ana ia. Ure neu uruna haka toto iange te ume hote nga ae e

nge inangana ehech toto. Ana hei palhote matana pe pasiling heke nga Iesus palpalna. ⁴ Hana hel te esia pe leteria inin pe te hele tele hel nge iri, “Pomere pa nenge hei paneu hesil sio mene ure paneu mau? ⁵ Nenge teke te laia nga ingala matana, lape te olia nga umtutuna ana non kina analoch pe lime pe uruna te mene pe te laia nge pakarkar una mur!” Te heleia i nga matana pe te hemeia i.

⁶ Pe Iesus hele, “A hemeia i ero! A hele poreke i ke? ⁷ ✧Pakar mur tetu luluch nge imo ke kokoes pe nenge teke lememo, a halaua iri pule. Iau etu luluch nge imo ke kokoes ero. ⁸ ✧Hei nem poi une la. Atong poi heke tele nga singik iange nga hoena lape e mete pe te poia ure nem nga singik pule. ⁹ Letemo metene ke nek! NeHalang na helenga lape te heleia nga kileng lochloch ngana nga ich. Pe utar nenge hei nei poia at nge iau, lape te hele hote pule ke hehei pe hana leteria metene heke mule.”

Iutas Hele Luluch Nge Hana Hel Ke Tunge Iesus Lange Iri

(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Iok laol, Iesus nena hana iri analoch pe nai, pe elle ene Iutas Iskariot. Iutas tuahita Iesus ana nge tunginga ana hana mur aria papalauna mur ke teke tung heke Iesus lange iri. ¹¹ Hana nemur te longpe pe te iech pe te hele lange i ke lape teol hite i. Iutas tango rara sapele kue nenge lape mene Iesus pe tung heke lange iri.

✧ 14:7: Deu 15:11   ✧ 14:8: Ioa 19:40

*Jesus Ngau Luluch Nge Nena Hana Mur Nga
Ngaunga Matana Nenga Inगतoto*

(Mat 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; Ioa 13:21-30)

¹² ✧Iok, Ngaunga Menini Ngana ana etue talun pe te hune Sipsip Tuna ke te ngaua, ke leteria metene etue nenge Inगतoto ana. Iesus nena hana mur te onteia i, “O teke ta ngaua ngaunga nem langai?”

¹³ Iesus hele lange nena hana nai, “Ai teu langa tuele tana neu pe none nge takisia ech kina lape tapang ia imo. A nanasia i ¹⁴ kela nga pele nenge i teuia pe a hele lange pele tokoninga ke a teke, ‘Non Soke teke o henonoua imem nga pele letena unne nem, nenge lape i pe nena hana mur te ngaua ngaunga matana nenge letera metene etue nenga Inगतoto.’ ¹⁵ I lape henonoua imo nga pele letena unne nge palaungana pol nga lut, nenge ngaunga ana hatanga pe arenga mur te maia lo. Pe a tatalo ele ara ngaunga mur nga lamam.”

¹⁶ Iesus nena hana mur tei teu langa tuele tana nem pe ure lochloch ngana lohote ke manga hele ngana ia lange iri ke ulolo. Ol pe te tatalo ele ure lochloch sapele.

¹⁷ Nga miliko Iesus iri hul nena hana analoch pe nai nem, teat sapele. ¹⁸ ✧Te are ke te ngaungau pe Iesus hele, “E hele ke manmanna lange imo, amo elle nge imo nenge ita ul ta ngaungau nei, lape tung heke iau nga hana peria.”

¹⁹ Na hana mur leteria meena sapele pe iri el-lechle te onteia i, “Lape ngana kai iau mai?”

20 Iesus tuacholia, “Ngana laka e nge imo analoch pe nai nem, nenge puo teua ana ngaunga nga ngaunga eina luluch nge iau. 21 Non Tuna lape mete ke pomanga NeHalang na helenga hele talaia lo. Pe tuacholinga poreke toto ngana, lape lohote nge i nenge tung heke Non Tuna langa hana poreke ngana mur peria, ke te hune! Nenge teke non nem tana hoe i ero nike, toinge urana nge i iam!”

Ngaunga Nenge Non Soke

(Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Kor 11:23-25)

22 Etue nenge te ngaungau, Iesus mene ngaunga nem pe hele urana lange Temene, reke pe heronge nge nena hana mur pe hele, “A mene. Iau mirak koi.” 23 Ke het mene eulinga, hele urana lange Temene pe tunge lange iri lochloch ke tein. 24 ✧ Iesus hele, “Iau eik koi. Iau lape e mete pe eik lele ke heneue imo lochloch nga Helenga Tomunga Hel nenge NeHalang hele talaia ke teke poia. 25 E hele ke manmanna lange imo, Iau lape einia uain e ero ol ke la ein mule uain heueu ngana nga etue nenge hulua lochloch tenau haka lange NeHalang pe te heto heke i ke aria soke ia.”

26 Iok laol, te peua aria peunga elle ke te heto heke NeHalang ke het pe tei hot sapele ke tela nga hengene nge Oliua.

Iesus Hele Lange Petrus, Ke Teke Lape Chananga

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38)

✧ 14:24: Exo 24:8; Jer 31:31-34; Zec 9:11; 1Ko 10:16; Hip 9:20

27 ✧ Iesus hele lange iri, “Imo lochloch ngana lape a ua ak pe a hile sue iau, ke pomanga Ne-Halang na helenga heleia lo, ‘Non palau ngana lape hune naualanga nenga sipsip mur pe sipsip nemur lape te ua parai.’

28 ✧ Pe nga hoena lape e maul haka mule nga ak metenga pe iau muka nge imo ke ela nge Kalelea.”

29 Petrus tuacholia, “Nenge teke iri lochloch te teke te ua am, iau lape e ua am ero!”

30 Iesus tuacholia, “E hele ke manmanna lange iong. Pareo tang ke henai ero kura nga miliko nei, pe o hele he mol ke o eteia iau ero.”

31 ✧ Petrus tuacholia ke kerkereng toto, “Iau lape e hele ke pomam ero toto. Nenge teke tehun luluche iau nge iong, e ua am ero pule!”

Iesus nena hana mur lochloch te hele ke pomau pule.

*Iesus Hele Luluch Nge Temene Nge Ketsemani
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)*

32 ✧ Tela nga kileng nenge Ketsemani pe Iesus hele lange nena hana mur, “A are la koloi pe ela e hele luluch nge Temek.” 33 Iok, mene Petrus pe Ieims pe Ioanes ke te koko nge i. Pe Iesus letena meena toto sapele 34 ✧ pe hele lange iri, “Letek meena ngana nei, teke hemete tote iau. Atu la mai pe a nauala.”

35 I la pol mana pe tamal sue i lange ich pe hele lange Temene ke teke, “Auoo! Temek! Teke

---

✧ 14:27: Zec 13:7 ✧ 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7 ✧ 14:31: Ioa 11:16 ✧ 14:32: Ioa 18:1 ✧ 14:34: Ioa 12:27

nakum, o poia etue nenge melmelenga palaungana nei ana ke lohot nge iau ero.” ³⁶ ✧ Iesus hele, “Temek, iong nakum nge o poia ure lochloch ngana. O poi ele melmelenga palaungana nei nge iau. Pe o poia nga lemek ngak ero, opoi mene nga iong sipom lememe ngam.”

³⁷ Iesus at mule pe nena hana mol neu te mamani lo. Ol pe hele lange Simon Petrus, “O mamani ke? Onau ala pol ero?” ³⁸ Pe hele lange iri, “Anau ala pol pe a onteia Temere nga lut ke halaua imo ke a losio nga totoinga poreke ngana ero. Lape lememe toto nge a poia ure nge urana, pe singimo kerkereng ero iange imo hana mana nga ich.”

³⁹ Iesus la mule pe hele lange temene ke pomau mana, “Auoo! Temek! Iong nakum nge o poia ure lochloch ngana. O poi ele melmelenga palaungana nei nge iau. Pe o poia nga lemek ngak ero. O poi mene nga iong sipom lememe ngam.” ⁴⁰ Iesus at mule pe na hana mur te mamani pullo, iange mataria nong nongo toto. Haria meena pule nge te tuacholia na helenga iange te eteia utar nenge lape te heleia ero.

⁴¹ At mule hemol ngana pe hele lange iri, “A mamamani kura ma? A memete ol! Iange etue nei at lo! Te tungge Non Tuna langa hana porekreke ngana mur peria lo. ⁴² A lohaka pe tala ol. Anau la non nenge tung heke iau kou!”

Te Laua Iesus
(*Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12*)

✧ **14:36:** Mak 10:38; Ioa 6:38

⁴³ Iesus helele kura pe Iutas he hot. Iutas i Iesus nena none nga nena hana analoch pe nai nem. Hana papalauna pe tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe hana nenge te hetottoro hotonga, te kulosia hulua ke te mene palinga hel ana mese pe pakpaka pe te nanasia Iutas. ⁴⁴ Iutas hele hatal reria ke teke, “Anau pe e rahite elle nge iri penna, ana non la lom. Alau sapele.”

⁴⁵ Iok laol, Iutas ila sapele nge Iesus. Rahite penna pe hele, “Non Soke!” ⁴⁶ Pe tela sapele pe te laua Iesus. ⁴⁷ Elle nge iri mene kakop pe ule lange tunginga ana hana mur aria non palau nena none pe chato hote talngana. ⁴⁸ Iesus hele lange hana nemur, “A lolochia kakop pe pakpaka ke a laua iau ia? Iau non nge e palpal kai? ⁴⁹ ☆ Kokoos etu luluch nge imo pe e hetottoro nga Temek na pele. Pe pomere a laua iau ero? Ure nei lohote ke pomanga NeHalang na helenga nenge hele tala ia.”

⁵⁰ ☆ Ol pe Iesus nena hana mur lochloch te ua ana sapele.

⁵¹ Kol mele e nge na hengeron menini mana nananasia Iesus. Pe hana nemur te teke te laua i pe ⁵² te rahite mene nena hengeron pe i ua ia lachlach ngana.

Hana Papalau Ngana Nge Israel Te Poia Halinga Palaungana Nge Iesus

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; Ioa 18:13-14, 19-24)

⁵³ Te mene heke Iesus langa tunginga ana hana mur aria non palau nena pele. Pe tunginga ana hana mur pe hana nenge te hetottoro hotonga pe

---

☆ 14:49: Luk 19:47; 21:37; Ioa 18:20 ☆ 14:50: Psa 31:11

hana papalaunga hel pule, iri lochloch te eukirau nga pele neu. ⁵⁴ Pe Petrus nanas kome pe la ke i teu nga pele nem ana aeteme matana. Ol pe kila sio luluch nge palpal hussu mur ke alelel oan. ⁵⁵ Pe tunginga ana hana mur aria papalauna mur, pe pekngaria mur hel pule nenge iri muka ia haliunga palaungana nem, te ontei rara mele hel ke te hele hote Iesus na poinga poreke ngana huuna mur, ke te hune i. Te ontei rara pe te hottaua mele e ero. ⁵⁶ Hana halang te nana hot pe reria helenga ma ke pengpeng ero, iange te channanga mana.

⁵⁷ Hana hel temes haka pe te channanga ke te teke: ⁵⁸ ✧ “Mo longe Iesus nge hele ke pomai, ‘Iau lape e toto sue NeHalang na pele palaungana nenge hana te umeia pe etue mol nga hoena lape e hemes heke mule e nge pomanga hana te ume ia nga peria ero.’ ” ⁵⁹ Hana nemur reia helenga ma ke pengpeng ero pule.

⁶⁰ Tunginga ana hana mur aria palau, mes haka nga iri lochloch ngana mataria pe ontei sapele Iesus, “O longe hana nemur nge te hele poreke iong ero ma, nenge o tuacholia iri ero mam?” ⁶¹ Iesus reng mana pe heleia helenga e ero.

Non soke nem ontei mule i, “Iong Kristus ma? NeHalang nenge i soke toto, tuna ma iong mam?”

⁶² Iesus tuacholia, “Oe iau i loi. Pe imo lochloch ngana lape a esia Non Tuna nge are nga Non Soke NeHalang nenge kikina toto ilina hele nga pen tamal. Pe lape a naue iau nge e sio at luluch nga ulu nga tapa.”

✧ **14:58:** Ioa 2:19-21

⁶³ Tunginga ana hana mur aria soke neu letena inin pe ta chachia isipona nena hengeron pe hele, “Ta onteia mele hel ke te nana mule nga Iesus nena poinga mur ero ol, ⁶⁴ ✧ iange a longe na helenga poreke toto ngana nem lo! Tal heke tote i ke teke i pupure NeHalang. Lape ta tuacholia lange i ke pomere nga nena helenga poreke ngana nei?”

Iri lochloch te talue helenga ke te teke te hune i.

⁶⁵ Hana hel nge iri te lohaka pe te ulut lolele i. Pe te kale ele matana pe tepal sapele i. Te songlele ia i pe te hele lange i ke te teke, “O hele hote mele nenge palia iong.” Palpal hussu mur te mene i pe te tapala ule i.

Petrus Hele Ke Teke Eteia Iesus Ero

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Pe Petrus pau kou tutu nga non soke neu nena pele matana ana aeteme kura. Ol pe hei e nge umume nge non soke neu i at ⁶⁷ pe esia Petrus nge alelel oan. Nach nei hite i pe hele, “Iong pule o koko luluch nge Iesus nenge Nasaret ae?”

⁶⁸ Pe Petrus hele, “Iau e eteia non nem ero i! E eteia utar nenge o heleleia nem ero iam.” Ana non ua hot kela nga kue matana pe pareo tang sapele.

⁶⁹ Hei nem es mule i nge hot pe hele la mule nge iri nenge temes rochroi ke teke, “Iesus nena hana mur, elle iam nem!” ⁷⁰ Pe Petrus hele, “Itei, iau? Iau elle nge iri ero i!”

Mala ero pe iri nenge temes rochroi te hele lange Petrus, “Manmanna toto ke iong pule o koko nge Iesus, iange iong lem nge Kalelea.”

✧ **14:64:** Lev 24:16; Ioa 19:7

⁷¹ Petrus echach ala ke teke, “E hele ke man-manna lange imo pe nenge teke e pallaka, NeHalang tuachol mule at nge iau! E eteia non nenge a heleleia nem ero!”

⁷² Petrus hele ke het pe pareo tang he nai ngana sapele. Pe Petrus letena metene mule Iesus nena helenga nenge hele tala ia lange i, “Pareo tang ke henai ero kura pe o hele he mol ke o teke o eteia iau ero.” Ana non maluluna sio pe tang sapele.

15

Pilatus Onteia Iesus

(Mat 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; Ioa 18:28-38)

¹ ✧Nga uach uruna tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe hana soksoke ngana nenge Israel pe hana nenge te hetottoro hotonga pe iri lochloch nga haliunga palaungana nem te eukirau pe te hele hel ia utar nenge lape te poia lange Iesus. Ol pe te kale Iesus ke het pe te mene i ke lange Pilatus. ² Pe Pilatus onteia Iesus, “O teke Israel mur aria naungaala ana non ma iong mam?”

Iesus tuacholia, “Oe, pomanga o hele ngam.”

³ Tunginga ana hana mur aria papalauna mur tetue helenga lange Iesus nga ure halang. ⁴ Pomalam ne Pilatus ontei mule i, “O longo langa helenga lochloch ngana nenge tetue lange iong neu. Pomere nge o tuacholia ero?” Pe Iesus tuacholia ero toto. ⁵ ✧Pe ne Pilatus rura iange Iesus tuacholia helenga e ero.

*Ne Pilatus Longala Ke Te Hune Iesus
(Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Ioa 18:39-19:16)*

⁶ Nga ngaunga matana lochloch ngana nga In-gatoto ne Pilatus mene hote mele elle nga tuele au ngana nga hana lemeria ngaria. ⁷ Nga etue nem none nge ene Parapas tu nga tuele au ngana luluch nge pekngana mur iange tepal hel luluch nge Rom mur pe te hune none. ⁸ Hulua te eukirau pe te lohaka ke te onteia ne Pilatus ke mene hote none nga tuele au ngana ke pomanga popoia nge nike. ⁹ Pe ne Pilatus onteia iri, “Lememo ke e mene hote itei? Lape e mene hote Israel mur aria naungaala ana non nei?” ¹⁰ Ne Pilatus ontei iange i eteia nge tunginga ana hana mur aria papalauna mur saria keke Iesus ke te mene Iesus at nge i.

¹¹ ✧Pe tunginga ana hana mur aria papalauna nemur, te tunge helenga lange hulua mur ke te teke Parapas lohote nga tuele au ngana. ¹² Pilatus ontei mule hulua nem, “Pe non nenge a hetue ke Israel mur aria naungaala ana non nei, lape e poia ke pomere?”

¹³ Pe Iri lochloch te hele aka ke te teke, “A hune i nga manga toto!”

¹⁴ Pe ne Pilatus onteia iri, “Ia i mai poia poinga poreke ngana nge mere nenge a teke ta hune i?”

Pe te hele haka ke palaungana toto, “A hune i nga manga toto!”

¹⁵ Pilatus he maluche hulua nemur ke poia Parapas ke lohote nga tuele au ngana. Pe tunge Iesus lange palinga hel ana hana mur ke te pal ule i pe te hune i nga manga toto.

*Palinga Ana Hana Mur Te Hele Poreke Iesus
(Mat 27:27-31; Ioa 19:2, 3)*

¹⁶ Te mene teua Iesus langa non soke e nga gavaman na pele pe te iua pekngaria mur ke te eukirau. ¹⁷ Te songlele ule Iesus pe te heronia hengeron popopo ngana ke pomanga i naungaala ana non. Pe te mania rur nge matantana pe te here nga Iesus palpalna. ¹⁸ Pe te songlele ia i pe te hele. “Iong Israel mur aria naungaala ana non nenge soke lape tu ke sase toto ol.” ¹⁹ Tepal chongia palpalna nga ae pe te ulut haka nge i pe te tualou palaria nge i pe te songlele ke te heto heke i. ²⁰ Te esalang ule i ke het pe tepoi hote hengeron popopo ngana nem nge i pe te heron teu mule nena hengeron la mule nge i. Pe te ape hote i lange hot ke te hune i nga manga toto.

*Palinga Ana Hana Mur Nenge Rom Te Heon Heke Iesus Nga Manga Toto
(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27)*

²¹ ✧Tela nga kue pe te saolia none nge ene Simon nge mule nga ume ke la mulmule nge Ierusalem. Pe palinga ana hana mur te echia i ke takis halaua Iesus nga ana manga toto. (Simon nena nge Sirini pe tutuna mur laka Aleksantria pe Rupas) ²² Te mene Iesus kela nga kileng nenge te hetue ene ke Kolkota. Helenga nem luna, “Kittol ana Kileng.” ²³ Pe te mene uain pe tepoi luluche nga ute ke hemete ana inin nga singina pe Iesus lemene ero ia. ²⁴ ✧Te heon heke Iesus nga manga toto ke het pe te mene nena hengeron mur pe te poia

esalanginga e ke tenau nge itei nenge lape mene nena hengeron mur.

²⁵ Chaia matana nakuna nenge lala ke eurunga, pe te heon heke Iesus. ²⁶ Pe tehas heke helenga toto ke henonoua hulua nga Iesus nena poinga una nenge te hune i ia. Tehas ia ke pomai; “IUTA MUR ARIA NAUNGA ALA ANA NON.” ²⁷ Te heon heke hana nai pule luluch nge Iesus. Elle nga ilina hele nenga pen tamalmal pe elle nga ilina hele nenga pen hoihoi. ²⁸ ✧Ure nemur te lohote ke pete tote NeHalang nena helenga nenge hele ke teke, “Iesus mete ke pomanga i non poreke ngana e.”

²⁹ ✧Hehei pe hana tei toto nga matana pe te rure palpalria pe te rochroch. Pe te hele poreke i, “Tom malaka! O teke iong pam nge o toto sue NeHalang na pele pe o hemes heke mule nga etue mol ngana? ³⁰ Iok, heueu nei, o halau mule iong sipom ke osio at nga manga toto nem.”

³¹ Pe tunginga ana hana mur aria papalauna mur pe nenge te hetottore hotonga, te hele poreke Iesus pule pe te hele tele hel nge iri, “Pomere nenge halaua mele hel pe halau mule isipona ero? ³² Iok, tanau nga Mesaia pe Israel mur aria naungaala ana non nem. Nenge teke isipona sio nga manga toto nem heueu, lape letera manmanna nge i.” Pe hana nai nge te heon luluch nge Iesus, iri pule te hele poreke Iesus.

Iesus Mete Ngana

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30)

³³ Chaia matana heurunga pengpeng pe kileng au lochloch ke la het nga sinanga matana mol

ngana nga ulei. ³⁴ ✨Ol pe Iesus alngana hot ke soke toto nga isipona na helenga, “Eloi, Eloi, lama sabachtani?” Helenga nei luna pomai koi, “Temek Ou! NeHalang, pomere nge oua hatalia iau?”

³⁵ Hana hel temes pe te longe Iesus nge hele pe te hele, “A reng pe ta longo. Ngana kou iuiua Elaisa!”

³⁶ ✨E nge iri song kela mene lumlum pe kale hite nga kula mokona. Panun teua nga uain poreke ngana pe teke tul heke ke langa Iesus hanna. Pe hele, “Tames mukam pe ta nauala. Lape Elaisa at pe mene sue i nga manga toto ma ero?”

³⁷ Pe Iesus alngana ke palaungana toto pe mete sapele.

³⁸ Pe huunga palaungana nenge heon teu nga NeHalang na pele palaungana chach nga lut ke la het nge sio ke sachana nai. ³⁹ Pe palinga hel ana hana mur aria soke mes rochroi nge Iesus pe longe Iesus nena tanginga pe esia mete ngana pe hele, “Manmanna toto, non nem i NeHalang tuna toto.”

⁴⁰ ✨Hehei hel temes nga tau pol pe tenau lala nge i. Elle nge iri, ene Maria Maktala pe e ene Salome pe Maria e pule nenge tutuna mur laka Ieims kol ene nenge kino pe Iosep. ⁴¹ Nga etue nenge Iesus tu nge Kalelea, hehei nemur te nanasia i pe te halaua i. Pe hehei halang pule nenge te koko nge Iesus ke tela nge Ierusalem. Iri temes pe tenau lala nge i.

Tealo Hite Iesus

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Nga ulei Iosep nenge Arimatea lohot. Iosep i non soke e nge Israel pe i non urana ngana nga

hehei pe hana tenau ngaria. I pule kulelele etue nenge hehei pe hana tenau haka lange NeHalang ke aria soke ia. Iok, Sapat ana etue lohot ke pomange rou, pe heueu i etue nenge te tatalo ele ure mur lochloch nike. Pomalam atong Iosep matau ero toto pe langa ne Pilatus matana pe onteia i nga Iesus koluna. ⁴⁴ Ne Pilatus longe nge Iesus mete lo pe rura. Pe iua palinga hel ana hana mur aria soke at pe onteia i, “Iesus mete ke mala lo?” ⁴⁵ Pilatus longe non nem na helenga pe hele lange Iosep, “O mene Iesus koluna.” ⁴⁶ Pomalam Iosep olia ruchinga hit hussu ngana pe mene sue Iesus koluna ke sio at pe ruch hite pe te teuia langa polo letena. Polo neu pomanga rika nenge hana te selia. Te hemara sue Iesus koluna ke het pe Iosep hesasa hulua um kela ma totele polo hanna. ⁴⁷ Maria Maktala pe Maria nenge tuna Iosep tenau alala pe tenau urume kileng unne nenge tetal teua Iesus koluna ia.

16

Iesus Maul Haka Mule Nga Metenga (Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10)

¹ Etue nenge heo ngana het lo pe Maria Maktala pe Maria nenge tuna Ieims pe Salome te olia ure mur nenge inangana ehech. Te teke tela ke teun hite nga Iesus koluna. ² Nga Sande nga uach uruna tela nga kileng nenge tealoo hit Iesus ia. ³ Tei pe te ontei helel nge iri ke te teke, “Itei nenge lape halaua ita ke ta hesasa hulua um palaungana nem nga polo hanna?” ⁴ Ol pe tenau haka pe um nem ma nga polo ilina ke ulolo. ⁵ Tela ke tei teu nga polo letena pe te esia non lomele ngana e nge nena

hengeron hussu pe are nga iliria hele nga pen tamalmal. Pe te matau toto.

⁶ Pe non nem hele lange iri, “A matau ero! E eteia nge ai at ke anau rere Iesus nenge Nasaret nenge te heon heke nga manga toto. I ero nga lamai! I kou lohaka mule lo. Anau la, munna nenge ma ia kou! ⁷ ✧Ala ke a hele toto nge Petrus pe Iesus na hana mur ke pomai, ‘Ngana kou i muka lange Kalelea lo. Lape a naue i nga kileng nem ke pomanga hele ngana ia lange imo lo.’ ”

⁸ Saria loiloi pe te lohohot nga polo hanna pe te song sapele. Pe te hele lange mele ero iange te matau toto.

*Maria Maktala Nau Tele Iesus
(Mat 28:9-10; Ioa 20:11-18)*

⁹ Iesus maul haka mule nga uach uruna nga Sande pe lohohot tala nge Maria Maktala. Nge nike, Iesus poi hote uneinei iri rahtele nai nge hei nem.

¹⁰ Ana hei la pe hele lange pekngana mur, iri nenge leteria milang ia Iesus pe te tangtang ia i.

¹¹ Te longe Maria nge hele, “Iesus kou maul haka mule pe e neue i lo!” Te longe helenga nem pe leteria manmanna nge ana hei ero.

*Iesus Lohohot Nge Nena Hana Mur Nai
(Luk 24:13-35)*

¹² Nga hoena Iesus nena hana nai, tei ke te lala nga kileng e. Pe Iesus lohohot taua iri pe nakuna nenge i ero ol. ¹³ Teat mule pe tenene ure nenge lohohot nge iri nga kue lange pekngaria mur. Pe pekngaria mur leteria manmanna nge iri nai ero.

✧ **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28

Iesus Lohot Nge Na Hana Mur Nge Iri Analoch Pe Elle

(*Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Ume 1:6-8*)

¹⁴ ✧Nga hoena Iesus nena hana mur nge iri analoch pe elle teare kirau ke te ngaungau pe Iesus lohot taua iri. Pe hele inin taua iri iange ramaria kerkereng pe leteria manmanna ero nge hehei pe hana nenge te teke te esia Iesus nge maul haka mule lo. ¹⁵ ✧Iesus hele lange iri, “Ala nga kileng pe kileng nga ich pe a haliu hote helenga urana toto ngana nei lange hulua lochloch. ¹⁶ ✧Non e nenge letena manmanna pe mene he-nuninga, lape maulul ke koko. Pe none nenge letena manmanna ero lape NeHalang tunge ana melmelenga. ¹⁷ ✧NeHalang lape tunge kerkerenga lange iri nenge leteria manmanna ke tepoi ke pomai; Lape te helope hote uneinei mur nga Iesus ene pe te hele nga helenga hel nge altoto pule. ¹⁸ ✧Pe te mene heke hilimo mur nga peria; pe te in heke ech poreke ngana nenge he metmete hana pe te mete ero. Tetal heke peria nge haleles kina mur pe haleles pe singiria urana mule.”

Iesus Langa Tapa

(*Luk 24:50-53; Ume 1:9-11*)

¹⁹ ✧Iesus hele lange iri ke het pe lohaka la sapele nga lut nga tapa pe are nga temene ilina hele nga pen tamalmal. ²⁰ ✧Ol pe Iesus nena hana mur tei hot pe te talun sapele ke te haliu hote NeHalang

---

✧ **16:14:** 1Ko 15:5   ✧ **16:15:** Ume 1:8   ✧ **16:16:** Ume 2:38   ✧ **16:17:** Ume 2:4; 8:7   ✧ **16:18:** Luk 10:19; Ume 28:3-6
 ✧ **16:19:** Ume 1:9-11; 2:33-34   ✧ **16:20:** Ume 14:3; Hip 2:3-4

nena helenga nga kileng mur lochloch. Pe Iesus ume luluch pe hekerkereng ia iri ke te hele pe urelu te lohot manmana ke hehei pe hana te esia pe leteria manmanna nga helenga nem.

**Tomunga Hel Heueu Ngana
Genesis and the New Testament in the Lote Language
of Papua New Guinea
Buk Stat na Nupela Testamen long tokples Lote long
Niugini**

copyright © 2009, 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Lote

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-09

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

89f57add-4ab2-5e6d-af7e-7ec7955d8f95